

**MASARYKOVA UNIVERZITA
V BRNĚ**

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Seminář estetiky

Autorská estetika Ladislava Klímy

Bakalářská diplomová práce

Autor práce: Lucie Hořavová

Vedoucí práce: Mgr. Rostislav Niederle, Ph.D.

Brno 2010

Bibliografický záznam

HOŘAVOVÁ, Lucie. *Autorská estetika Ladislava Klímy*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Seminář estetiky, 2010. 65 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Rostislav Niederle, Ph.D.

Anotace

Bakalářská diplomová práce „Autorská estetika Ladislava Klímy“ pojednává o životě a díle významného českého spisovatele a filozofa Ladislava Klímy. Práce je především zaměřena na autorovu filozofii, která vychází z předních světových filozofů Friedricha Nietzscheho, Arthura Schopenhauera a George Berkeleyho, a pokračuje dále ve vlastních filozofických úvahách. Vedle myšlenek těchto autorů, vycházel také ze svých životních zkušeností. Hlavními body práce jsou interpretace Klímových beletristických děl a dramát s poukázáním na jejich hlavní motivy. Následně se práce zaměřuje na přítomnost mnohých filozofických tezí v próze. Cílem práce je dokázat, že i přes perversnost a dekadenci, které jsou v díle obsaženy, se nejedná o odsouzeníhodný kýč, ale že jsou Klímova díla esteticky hodnotná a obsahují vyšší cíl a smysl.

Annotation

Bachelor diploma thesis “Author’s aesthetics of Ladislav Klíma” discusses the life and work of the famous Czech writer and philosopher Ladislav Klíma. Work is primarily focused on the author's philosophy, based on the world's leading philosophers Friedrich Nietzsche, Arthur Schopenhauer and George Berkeley, and continues in his own philosophical reflections. In addition to the ideas of these authors, Klíma drew on the experiences from his life. The main items of this work are interpretations of Klíma’s prose and dramas, bearing in mind their main motives. Subsequently, the work focuses on the presence of many philosophical arguments in prose. The goal is to prove that despite the

perverseness and decadence, which are included in the work, it isn't a damned fake, but Klíma's works have an aesthetic value and contain a higher goal and purpose.

Klíčová slova

Klíma, Nietzsche, Schopenhauer, Berkeley, filozofie, egodeismus, próza, vůle, propast

Keywords

Klíma, Nietzsche, Schopenhauer, Berkeley, philosophy, egodeism, prose, will, depth

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně FF MU a používána ke studijním účelům.

V Brně dne 30. dubna 2010

Lucie Hořavová

OBSAH

ÚVOD	7
1. ŽIVOTOPIS LADISLAVA KLÍMY	9
1. 1 Počátky Klímovy filozofie	11
1. 2 Inspirace jinými filozofy	12
1. 2. 1 Nietzsche, Schopenhauer, Berkeley	13
1.3 Filozofická témata	15
1. 3. 1 Nadčlověk.....	15
1. 3. 2 Propast.....	16
1. 3. 3 Vůle.....	17
1. 4 Vlastní filozofická tvorba	18
1. 4. 1 Život jako hra.....	19
1. 4. 2 Egodeismus	20
1. 4. 3 Ludibrionismus	21
1. 4. 4 Všeotroctví	22
2. PROZAICKÁ TVORBA	23
2. 1 Utrpení knížete Sternenhocha.....	23
2. 1. 1 Formální struktura.....	24
2. 1. 2 Děj.....	25
2. 1. 3 Charakteristika postav.....	29
2. 1. 4 Forma díla	31
2. 1. 5 Vina a trest.....	32
2. 1. 6 Časové údaje.....	33
2. 1. 7 Spojitost s přírodou.....	34
2. 1. 8 Nomina propria.....	34
2. 1. 9 Náboženské motivy.....	35
2. 1. 10 Filozofický odkaz	35
2. 2 Slavná Nemesis.....	36
2. 2. 1 Motivy	37
2. 2. 2 Děj.....	37
2. 2. 3 Podobnost s knížetem Sternenhochem	41
2. 2. 4 Charakteristika postav.....	41

2. 2. 5 <i>Propast</i>	42
2. 2. 6 <i>Halucinace versus přízraky</i>	42
2. 2. 7 <i>Realita versus sen</i>	43
2. 3 Putování slepého hada za pravdou	43
2. 3. 1 <i>Děj</i>	44
2. 3. 2 <i>Všislav a Sternenhoch</i>	45
2. 3. 3 <i>Filozofický odkaz</i>	45
3. DRAMATA	47
3. 1 Lidská tragikomedie	47
3. 1. 1 <i>Děj</i>	47
3. 1. 2 <i>Forma díla</i>	52
3. 2 Dios.....	53
3. 2. 1 <i>Podobnost s Lidskou tragikomedí</i>	54
3. 2. 2 <i>Alternativní konec</i>	54
4. SPOJITOST DĚL.....	55
4. 1 Příroda.....	55
4. 2 Posmrtný život.....	55
4. 3 Propast	56
4. 4 Časové události.....	57
4. 5 Halucinace	57
4. 6 Vulgarismy	58
ZÁVĚR.....	59
RESUMÉ.....	61
SUMMARY.....	62
POUŽITÁ LITERATURA	63

ÚVOD

Ladislav Klíma významně přispěl do české expresionistické literatury a obohatil pole české filozofie. I přesto, že jeho postava nepatří mezi přední literáty, zřejmě kvůli své odlišnosti, nabízí jeho tvorba řadu zajímavých textů, počínaje povídkami a romány a filozofickými traktáty konče. Prezentuje svoji osobitou filozofii, pro kterou našel inspiraci nejen u neméně výjimečného filozofa Friedricha Nietzscheho. Ovlivněn radikálními myšlenkami o vůli a nadčlověku a svými životními zkušenosti, vytvořil systém svých myšlenek, který v české tradici nemá obdobu.

Na základě těchto vlivů se budeme věnovat důležitým momentům Klímova života a následně se zaměříme na myšlenky, které jej inspirovaly. Zmíníme filozofii Arthura Schopenhauera, Friedricha Nietzscheho a George Berkeleyho a zdůrazníme hlavní body, jež Klíma přejal do své filozofie, kterou se budeme také zabývat. K pochopení autorovy filozofie se zaměříme zejména na Klímovu prvotinu *Svět jako vědomí a nic*, a také na *Vlastní životopis*, který nám usnadní pohled na myslitelovu osobnost. Následně vysvětlíme hlavní motivy, které se nejčastěji vyskytují v jeho prózách a dramatech, a které vycházejí z autorovy filozofie.

Hlavní část práce rozdělíme na dva tématické celky. V prvním se budeme věnovat vybraným prozaickým textům (*Utrpení knížete Sternenhocha*, *Slavná Nemesis* a *Putování slepého hada za pravdou*). Pozornost zaměříme především na *Utrpení knížete Sternenhocha*, kde se všechny složky Klímovy filozofie a jeho „vnitřních démonů“ projevují nejzřetelněji. V druhé části se budeme zabývat jeho dramaty (*Lidská tragikomedie* a *Dios*). U každého díla se zastavíme, vyložíme jeho děj a obsah, seznámíme se s hlavními postavami a vyzdvihneme hlavní filozofické myšlenky, které se v dílech vyskytují. Pokusíme se také nastínit nejzásadnější motivy, které se v jednotlivých dílech objevují a vzájemně je porovnat.

Klíma je autorem ještě dalších textů, jako např. divadelních her *Matěj poctivý* a *Edgar*, rovněž knihy *Český román*. V této práci se však budeme orientovat na ta díla, ve kterých nezřetelněji dochází k prolnutí s jeho filozofií. Uvedená díla tedy ponecháme stranou. Texty, na které jsme se rozhodli zaměřit, poskytují dostatek podkladů pro naše zkoumání a dalším dílům by se již nedostalo dostatek prostoru pro jejich potřebnou prezentaci.

Cílem této práce je poukázat na fakt, že Klímovo dílo má estetickou a filozofickou hodnotu, i přes jeho svérázný myšlenkový a jazykový výraz. Naším cílem však není moralizování, odsouzení nebo horlivá propagace Klímových stanovisek. Budeme se snažit postihnout Klímu jako literární a filozofickou osobnost, která má své postavení v české literatuře, a proto značná část této práce stojí na jeho próze a dramatech. Demonstrací ukázek se budeme snažit postihnout autorovu estetiku.

1. ŽIVOTOPIS LADISLAVA KLÍMY

Dílo samo o sobě, pokud jej označujeme za kvalitní a hodnotné, by se tak mělo vyznačovat i bez veškerých okolních kontextů. Pod tyto kontexty můžeme pochopitelně zahrnout i aspekty autorova života. Avšak pokud chceme do tvorby nahlédnout komplexně a odhalit celou její hloubku, je nezbytné se na tyto okolnosti také zaměřit. Dílo Ladislava Klímy je možné interpretovat jako jednotlivé úseky. V tomto případě jsme však schopni nalézt jen určitou část Klímova poselství, které se autor snaží prostřednictvím svých děl šířit. Jestliže se ale zaměříme i na podstatné události spisovatelova života, jež jeho tvorbu ovlivnily a změnily, celá tvůrčí činnost se nám vyjeví mnohem celistvější a intenzivnější. Z těchto důvodů se tedy budeme nejdříve zabývat důležitými životními etapami Ladislava Klímy, které působily na jeho tvorbu.

Ladislav Klíma se narodil 22. srpna 1878 v Domažlicích. Od roku 1889 studoval na gymnáziu v tomtéž městě, kde zpočátku vynikal jako vzorný student s vyznamenáním. Avšak události, které následovaly, zásadně změnily Klímův pohled na život a také se podepsaly na skutečnosti, že autor už žádnou školu nedokončil. Z původních čtyř sourozenců byli již tři mrtví. V jeho šestnácti letech zemřela poslední sestra, s ní i jeho matka a teta.¹ Klíma tedy žil už jen se svým otcem, který se ho snažil vychovávat v duchu politického radikalismu, který autor posléze přenesl i do filozofie. Smrt jeho o rok mladší sestry měla za následek silné prohloubení Klímovy nenávisti k lidem. Emanuel Frynta ve svých vzpomínkách píše: „Klíma se vyjadřoval o lidstvu většinou s despektem, ale k lidem byl velmi laskavý. Cítil, že je lidem nějak vzdálen, nemá s nimi dost společného, i chtěl být aspoň slovy přijatelný, velmi lidský, obyčejný.“²

¹ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 140.

² VÁPENÍK, Rudolf, BODLÁK, Karel. *Ladislav Klíma : filozof - básník 1878+1928+1948*. 1. vyd. Praha : Jan Pohořelý, 1948, s. 95.

Po těchto událostech začal Klíma velmi pustnout a opustil stávající styl života. Roku 1895 byl za protihabsburský výrok ve školní kompozici vyloučen ze všech škol v oblasti Rakouska. Jednalo se o školní práci na téma Povaha Ferdinanda I. Na otcův pokyn nastoupil na gymnázium v Záhřebu, ale i toto studium záhy ukončil a vrátil se k otci do Modřan u Prahy. Klíma píše ve svém *Vlastním životopise*: „Stádní idiotství, zvané škola, uloupilo mně přinejmenším 30 % mé duševní síly...“³ Ve svých osmnácti letech byl se souhlasem svého otce předčasně prohlášen za plnoletého a mohl tedy plně využívat dědictví po matce a sestře. Posléze pobýval v Plzni, Tyrolsku či Švýcarsku. Od roku 1904 žil v Praze, kde také napsal svoji první knihu. Jakmile dědictví vyčerpal, žil především z drobných honorářů za příspěvky, jež publikoval například v *Právu lidu* či v *Českém slovu*, a také příležitostnými pracemi.⁴ V roce 1909 zemřel Klímovi i otec, který mu opět přenechal dědictví, jež ho na jistou dobu živilo. Klíma také pobíral finanční dary od přátel, kterými byli mimo jiné Otokar Březina nebo Emanuel Chalupný. S Březinou ho pojilo opravdové přátelství, i když se setkali jen jednou, a to až v roce 1926. Do této doby si pouze dopisovali. Klíma byl Březinou naprosto okouzlen. Jak později píše Chalupnému: „...veliký, dobrotivý, nade vše bohatý a Světlý“.⁵ Mezi známými osobnostmi se však nacházeli i Klímovy odpůrci. Jedním z nich byl například Arne Novák, který v Klímovi viděl pouze hlasatele „psiny“.⁶ Od roku 1917 se podílel spolu se svým přítelem Franzem Böhlerem, se kterým později napsal jednu ze svých próz, na výrobě tabákové náhražky. Alkoholismus a Klímovo silné kouření se podepsaly na jeho zdraví. Avšak nebýt tohoto zhýralého způsobu života, nebyla by jeho díla tím, čím jsou: „Zachránil mne alkohol, rum

³ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992, s. 12.

⁴ MENCLOVÁ, Věra, et al. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha : Libri, 2000, s. 332.

⁵ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 139.

⁶ VÁPENÍK, Rudolf, BODLÁK, Karel. *Ladislav Klíma : filozof - básník 1878+1928+1948*. 1. vyd. Praha : Jan Pohořelý, 1948, s. 91.

a nerozředený líh; až do dneška zůstal jsem zachráněncům věren.“⁷ Ladislav Klíma umírá 19. dubna 1928 v Praze na tuberkulózu.⁸

1. 1 Počátky Klímovy filozofie

Klímova filozofie je velice rozsáhlá, jak ve své podstatě, tak v roli epigona, zejména Nietzscheho. Její analýza by vyžadovala mnohem více prostoru, který zde nemáme. Z tohoto důvodu se budeme zaměřovat pouze na ty aspekty, které se v díle objevují nejvíce, tedy na ty složky Klímovy filozofie, které následně přenáší do svých prozaických děl.

Filozofie Ladislava Klímy se tedy začala formovat již v dětství. Jedním ze základních atributů jeho myšlení byla již zmíněná nenávisť k lidem. Ve *Vlastním životopise* uvádí:

„Protivili se mně všichni až k hnusu – ne proto, že by byli hnusní, – proto, že stáli mně příliš blízko. Protivili se mně rodiče a nenáviděl jsem je skoro, ač nemohl jsem si na ně stěžovat [...] Nenáviděl jsem v dětství všechny lidi, každé pohladění nutilo mne až ke zvracení...“⁹

Podobnou misantropii nacházíme i u Schopenhauera, který v lidech spatřoval převážně negativní vlastnosti.

„Všichni myslitelé, bez výjimky, brali *člověka* příliš vážně, - jako by byl něco *důležitého*. [...] ‚Člověk‘ zvané druhy dobytku jsou něčím naprosto ničemným a nicotným, - mnohé zvíře má větší cenu, než deset

⁷ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992, s. 19.

⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury (K -L)*. 1. vyd. Praha: Torst, 1993, s. 723.

⁹ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992, s. 9.

lidí dohromady [...] – jediné rozumné stanovisko jest OPOVRŽENÍ VŠÍM LIDSKÝM!¹⁰

Veškeré pojetí Klímovy filozofie se zřetelně odráží v jeho beletristických dílech. Krom nenávisti k lidem se zde objevuje základní mohutná vlastnost vůle¹¹, skepse ve vztahu k realitě, popření dobové morálky a jakýchkoli hodnot kromě vlastního vědomí a zejména uvědomování si vlastní božskosti. Tento stav můžeme nazvat jako „sebezbožštění“ neboli egodeismus či egosolismus. Tento termín zavedl poprvé právě Ladislav Klíma. Lidé musejí podléhat nějaké autoritě, zodpovídat se vyšší moci. Jejich jednání ústí k určitému následku. Rozpor s tímto obecným přesvědčením vede k sebezbožštění. Člověku tedy není nic nadřazeno, není nikomu odpovědný a je sám sobě autoritou. Proto mohou Klímovi hrdinové i vraždit.¹² I zde se můžeme obrátit na *Vlastní životopis*, kde autor sám píše o vlastnosti vůle:

„Již tenkrát byla mou základní, všude, ranně mlhavě probleskující a při tom mohutnou vlastností Vůle, stále sebe objímající a vše absolutně komandující. Těžko žít s ní dospělému, těžší dítěti.. Myslím, že u mých sourozenců byla vyvinuta víc než u mne – protože zemřeli...“¹³

1. 2 Inspirace jinými filozofy

Autorova filozofie vychází ze tří významných filozofů, jimiž byli Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche a George Berkeley, na nichž mu bylo blízké, že se jejich filozofie zakládá na intuitivní vizi.¹⁴ Stručně řečeno, každý

¹⁰ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*. 3. vyd. Praha : Trigon, 1990, s. 80.

¹¹ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 140.

¹² Tamtéž, s. 146.

¹³ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992, s. 10.

¹⁴ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 141.

filozof ho zaujal jinak. Berkeley měl na Klímu vliv z hlediska solipsismu, Schopenhauer voluntarismu a Nietzsche individualismu. Největší vliv na něj měl však Nietzsche.

1. 2. 1 Nietzsche, Schopenhauer, Berkeley

Filozofické souznění Klímy s těmito mysliteli bylo spíše konsekvencí nežli původní pohnutkou. Například pesimismus, kterým disponoval především Schopenhauer, německý filozof 19. století (22. 2. 1788 – 21. 9. 1860), byl blízký Klímovu rannému životnímu stádiu. Schopenhauerův pesimismus vychází z pojetí vůle, která člověka neustále žene k naplňování tužeb a potřeb. V okamžiku, kdy je potřeba naplněna, mizí, ale v témže momentě přichází tužba nová, která chce být uspokojena. Částečné vykoupení z neustálého uspokojování potřeb Schopenhauer spatřuje kromě smrti také v umění.¹⁵

Friedrich Wilhelm Nietzsche (15. 10. 1844 – 25. 8. 1900) byl významný německý filozof a filolog. Téma, kterým se často zabýval, je vůle, přesněji řečeno vůle k moci, kterou Klíma přejal. „Každá chyba v každém smyslu je následek zvrhlosti pudu, disgregace vůle.“¹⁶ Vůli vše podléhá.

Nietzsche nabádá k překonání sebe sama, nejen že člověk překonává své předchůdce, měl by se také překonat sám a stát se „nadčlověkem“. Tento termín v sobě zahrnuje člověka ušlechtlejšího, mocnějšího, dokonalejšího a samostatnějšího. Znamená to také odpoutat se ze své přírodnosti a soustředěnosti na svou nicotnou existenci.

Jedním ze společných rysů Nietzscheho a Klímy je jejich uvádění filozofie do „praxe“. Rozumíme tím, že filozofické úsilí obou těchto myslitelů bylo zavedeno do beletrie a tím se filozofický obsah stal přístupnější. Z tohoto

¹⁵ KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics : Volume 4*. New York : Oxford University Press, 1998, s 247.

¹⁶ NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model : Jak se filosofuje s kladivem*. Alfons Breska. Olomouc : Votobia, 1995, s. 60.

důvodu jsou Klímova prozaická díla naplněna mnohými filozofickými úvahami.¹⁷ Klíma se vzdaluje od Nietzscheho posunem k solipsismu.

Cílem Nietzscheho bylo, jak jsme již zmínili, stát se „nadčlověkem“, odpoutat se od rozumu. „Proti rozumu chce prý rozpoutat pudy člověka a změnit jej tak nejprve v nečlověka a nakonec v nadčlověka tam lze však dospět jen v představě, zkrátka, v šílenství.“¹⁸

Klíma se tedy nechal inspirovat Nietzsche, který sám zpočátku vycházel ze Schopenhauera. Věnoval mu také jednu ze svých statí v *Nečasových úvahách*, kterou pojmenoval *Schopenhauer jako vychovatel*. V době napsání této práce se sice Nietzsche od Schopenhauera filozoficky vzdaluje, přesto si jej váží.

George Berkeley, irský filozof a teolog (12. 3. 1685 – 14. 1. 1753), hlásal, že cokoli vnímáme, vidíme a poznáváme, je nám vždy dáno pouze jako fenomén našeho vědomí. Přitom rozlišoval věci, které jsou přístupné kolektivnímu vědomí, a které pouze našemu.¹⁹ Ovlivnil Klímu zejména v solipsismu (existence jen vlastního vědomí). Existuje pouze vnímající vědomí, svět neexistuje. Berkeley sjednocuje existenci a vnímání, věc existuje, pokud je vnímána.

Encyclopedia of Aesthetics se Berkeleym zabývá pouze z hlediska konceptu krásy. Berkeley ve svém spisu *Alciphron* uvádí, že krása je objektem mysli (ducha), ale ne očí.²⁰

¹⁷ HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*. 1. Auflage. Praha : Hynek, 1999, s. 52.

¹⁸ Tamtéž, s. 17.

¹⁹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. přepracované vydání. Praha : ZVON, 1991, s. 255.

²⁰ KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics : Volume 1*. New York : Oxford University Press, 1998, s. 269.

1.3 Filozofická témata

1.3.1 Nadčlověk

Pojem „nadčlověk“ se poprvé objevuje u Friedricha Nietzscheho, především v jeho díle *Tak pravil Zarathustra*. Nietzsche o díle sám říká:

„Toto dílo je svět pro sebe. Básníky nechme stranou: Snad nikdy nebylo něco vykonáno z takového nadbytku síly. Můj pojem ‚dionýský‘ se tu stal *svrchovaným činem*; jím měřeno, zdá se veškeré zbývající lidské jednání ubohým a podmíněným.“²¹

Spis je zamýšlen jako filozofický, ale je koncipován jako báseň. Z tohoto spisu pocházejí z hlediska Nietzscheho filozofie významné věty: „Bůh je mrtev“ a také „Hlásám vám nadčlověka“,²² který je jistou další evoluční řadou člověka. Zarathustra kritizuje stávající skutečnost a neexistenci dionýského typu člověka, což je základem jeho pesimismu.²³ Zde je oním nadčlověkem ideální suverénní bytost, která si je vědoma smrti boha. Nadčlověk ví o světě, že je dionýský a že je tohoto světa součástí. Je také elementem vůle k moci.²⁴ Rodí se z neustále tryskajícího bytí. Nadčlověk je ale také, jak ho míní Nietzsche, esenciální pravdou o existenci člověka a všeho co je nám zpřístupněno, včetně vůle k moci. Toto poznání je zjevné jen prostřednictvím intuice a je ho schopen pouze básník.²⁵ Klíma však s touto představou také pracuje a domnívá se, že stádia nadčlověk bylo již mnohokrát dosaženo.²⁶

²¹ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Vydání 1. Praha : Naše vojsko, 1993, s. 137.

²² NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Koubová Věra. Olomouc : Votobia, 1995, s. 9.

²³ FRENZEL, Ivo. *Friedrich Nietzsche*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1995, s. 142–144.

²⁴ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. přepracované vydání. Praha : ZVON, 1991, s. 386–387.

²⁵ KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti : prózy, listy, eseje, sentence. výbor z díla*. Josef Zumr. Vyd. 1. Praha : Odeon, 1990, s. 15.

²⁶ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*. 3. vyd. Praha : Trigon, 1990, s. 70.

Nietzscheho rozdělení nejen na umění apollinské a dionýské prezentoval ve spisu *Zrození tragédie z ducha hudby*. Apollinský princip je charakterizován řádem, statickou krásou, jasně vyznačenými hranicemi. Dionýský princip stojí v opozici k apollinskému, a vyznačuje se zuřivostí, výstředností a boří stanovené hranice.²⁷

Pojem „nadčlověk“ znamená spíše metaforu, která člověka odvrací od světského prospěchu. Dokonalým obrazem „nadčlověka“ byl pro Nietzscheho dionýský umělec.²⁸ Přesně takovým se chtěl stát Klíma, toužil být „nadčlověkem“. Jak uvádí Nietzsche: „Člověk je provaz natažený mezi člověkem a nadčlověkem – provaz nad propastí“.²⁹

1. 3. 2 Propast

Zející propast, kterou následuje zář, je pro Klímu metaforou ke smrti a posmrtnému životu. Propast je jedním z dalších motivů, které Klíma přebírá od Nietzscheho.

„Nesmírné, černé propasti, rozšklebené tak hrůzně, že pohled do nich vyvolal by tentýž pocit děsu, jako zjevení ducha; deset tisíc metrů vysoké, skoro kolmé, černošedé a černomodré sklaní stěny..., s boky tak strašlivě rozervanými, že působily by jako hlava Medusy...; - s ohromnými, přečnívajícími, každou vteřinu sesutím hrozícími vrcholy...“³⁰

²⁷ KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics : Volume 3*. New York : Oxford University Press, 1998, s. 354.

²⁸ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 140–141.

²⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Koubová Věra. Olomouc : Votobia, 1995, s. 11.

³⁰ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*. 3. vyd. Praha : Trigon, 1990, s. 145.

Slovo propast se v Klímových pracích stále vrací. Můžeme si ho například povšimnout ve *Vlastním životopise*:

„Zachránila mne mnohokrát – mne oslepivšího se – před smrtí – dostal jsem se, běže téměř a na zenith hledě, v Alpách až na kraj propasti – vím, že jsem ji nemohl vidět, – a přece náhlý jakýsi choc hodil mne nazpět – krásný pocit: ještě krok – a letíš tak 500 m dolů –...“³¹

Termínem propast se později ještě budeme zabývat.

1. 3. 3 Vůle

Ve spise *Svět jako vědomí a nic* se Klíma zaměřuje na „vůli“. Tu přejímá od Schopenhauera i od Nietzscheho. Schopenhauer však vnímá vůli především jako slepé pudy, zatímco Nietzsche se zaměřuje na vůli k moci. Schopenhauer svoji představu o světové vůli sepsal v díle *Svět jako vůle a představa*. V knize navazuje na Kanta a uvažuje dále o vůli, jež nás žene kupředu, zejména vůle k životu. Schopenhauerova vůle je ale slepá, přesto tvoří iracionální základ světa, který je alogický. Rozum je pouhým nástrojem vůle.³² Klíma považuje vůli za ucelený soubor idejí. Tyto ideje jsou specifické a tvoří jistou konstrukci, kolem níž se shromažďují všechny ostatní ideje, které představují celé naše vědomí. Těmito idejemi jsou: „přání si, chtění, čin, příjemnost, nepřání si, nechtění, nepříjemnost a všechny z toho následující affekty“.³³

³¹ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992, s. 42.

³² STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. přepracované vydání. Praha : ZVON, 1991, s. 367–370.

³³ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*. 3. vyd. Praha : Trigon, 1990, s. 33.

Vůle je jednou z nejpodstatnějších věcí, které Klíma přebírá od Nietzscheho. Ten se zaměřuje na vůli k moci, kterou definuje jako „instinkt svobody“.³⁴

Samotná vůle se tříští v další konkretizující vůle. Jednou z nich je „vůle k příjemnosti“, která vzniká prostřednictvím „vůle k moci“. Klíma tvrdí, že ať si přejeme cokoli, vždy je to jen zprostředkovaná tužba po moci, jelikož si člověk nemůže přát něco, co leží mimo svět.³⁵

„Dvě nejkrásnější vlastnosti a nejcennější výsady člověka: nemusit plodit, moci dle Vůle zemřít.“³⁶

1. 4 Vlastní filozofická tvorba

Dnes je Klíma bezesporu za filozofa považován, ale setkáme se i s názory, že filozof nebyl vůbec, jen přejímal myšlenky jiných filozofů. Tuto tezi uvádí František Krejčí a dodává, že Klíma sice chtěl filozofovat, ale pouze básnil. Měl se tedy věnovat pouze psaní beletrie.³⁷

Počátek Klímovy filozofie tkví v existencialismu, důsledném imaterialismu a na něj navazujícím imoralismu, který ústí v obdobu gnosticismu.³⁸ Klímova vlastní filozofie je obsažena v egodeismu a ludibronismu. Esejistické fejetony a filozofické stati Klíma shrnuje do dvou knih: *Traktáty a diktáty*, které byly vydány v roce 1922 a *Vteřina a věčnost* vydané v roce 1927.³⁹

Jelikož bylo dětství a dospívání Ladislava Klímy spojeno s velkými osobními ztrátami a zármutkem, Klíma byl nucen se od těchto životních

³⁴ HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*. 1. Auflage. Praha : Hynek, 1999, s. 66.

³⁵ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*. 3. vyd. Praha : Trigon, 1990, s. 36–37.

³⁶ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1995, s. 136.

³⁷ KREJČÍ, František. *Ladislav Klíma*. Česká mysl, roč. 24, 1928, s. 281.

³⁸ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 168.

³⁹ Tamtéž, s. 158.

tragédií odpoutat. Tím, že autor odmítal realitu, se začala formovat jeho filozofie a individualita.

„Animalita je vždy nefilosofická. Vysoká filosofie nezná distinkci vnějšek, vnitřek. Mně „je vnější svět“, všichni ti lidé a peníze a hadry naprosto jen světem vnitřním, mými myšlenkami, které traituju ve značné míře methodami psychologickými...Ale naopak jsou mě všechny mé myšlenky, ergo i „vnější svět“, *vnějškem*, t.j. něčím, co má Vůle vidí mimo sebe jako svou hříčku.“⁴⁰

1. 4. 1 Život jako hra

Klíma tvrdí, že není rozdíl mezi životem a smrtí, ani mezi sny a skutečností, že život je jen hra, ve které člověk nemůže nic ztratit. Tento názor se široce odráží ve všech jeho dílech. Přesto několikrát pomýšlí na sebevraždu. V Klímově osobnosti spolu zápolily rozporuplné vlastnosti či charaktery. Na jednu stranu se autor považoval za boha, jindy zase svojí prací opovrhoval. V roce 1912 spálil asi šedesát archů svých filozofických spisů. O dva roky později zničil další svoje práce. Přitom neustále uvažoval o skoncování svého života. Jelikož nespáchal sebevraždu, musel alespoň spálit svoje rukopisy. Při této destruktivní činnosti postupoval roztržitě, nepálil díla jako celky, ale jen jejich části. Roku 1914 si zapisuje: „Sebevražda převládá v nejvyšším stupni, vážněji než kdy jindy; neudá-li se zázrak, konečně udělám ten dráždivý výlet.“⁴¹

⁴⁰ KLÍMA, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha : Herrmann a synové, 1993, s. 14.

⁴¹ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hasek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 154.

1. 4. 2 Egodeismus

Klímovou prvotinou je manifest imaterialismu pod názvem *Svět jako vědomí a nic*, který byl vydán roku 1904.⁴² Hned z počátku knihy můžeme nalézt konkrétní Klímovu inspiraci: „Nietzsche, tento *nade všechno pomyšlení* velký muž, měl největší sílu vůle mezi všemi filozofy.“⁴³ Zde se již začíná objevovat Klímova nejistota z existence. Přesněji řečeno, začal pochybovat, zda vůbec něco existuje. Klíma píše: „Že nic neexistuje, bylo by úplnou pravdou, kdyby úplná pravda vůbec byla.“⁴⁴ Tuto větu můžeme pokládat za čistý solipsismus (subjektivně idealistické učení, podle nějž je jediná realita sám jediný člověk a jeho myšlení. Vše co člověk vidí kolem sebe, všechny vjemy jsou jen součástí vědomí individua, z čehož vyplývá, že i jakákoli lidská činnost ztrácí veškerý smysl).⁴⁵ „Lidstvo je idiotské proto, že není egosolistické *sive* vznešené, není neegosolistické, protože je idiotské.“⁴⁶ Klíma s myšlenkou existence pokračuje dále. To jediné co existuje, je jeho vědomí. Sám se tedy stává Bohem. Tyto tendence nazýváme jako egodeismus nebo egosolismus, tedy sebezbožštění. Stavy, které egodeismu podléhají, potom nazýváme deoesencemi.

„Ale právě tohoto roku a následujícího dostoupil jsem vrcholu svého dosavadního života: našel a partiellně přisvojil si Deoessenci. Kdo myslí, že v tomto stavu možno věnovat denně jen pět minut praktické prasečině, nemá ponětí, co je vyšší duševní život.“⁴⁷

Rok, o kterém se Klíma zmiňuje je 1909, tedy v 31 letech.

⁴² Tamtéž, s. 144.

⁴³ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*. 3. vyd. Praha : Trigon, 1990, s. 15.

⁴⁴ Tamtéž, s. 21.

⁴⁵ MATLOCHOVÁ, Věra, et al. *Filozofický slovník*. vyd. 1. Praha : Svoboda, 1976, s. 435.

⁴⁶ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1995, s. 270.

⁴⁷ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992, s. 19.

Klíma se tématu egodeismu značně věnuje i ve svém dalším díle *Traktáty a diktáty*, jež jsou souborem krátkých statí, které byly dříve uveřejněny v časopisech. Klíma uvádí, že egodeismus odporuje zákonu o zachování energie. Pokud by s ním měla být v harmonii, bylo by nutné, aby množství Klímova vědomí, bylo za všech okolností a po celou věčnost v rovnováze. Sám autor přiznává, že pociťuje velké výkyvy v kvantu vědomí.⁴⁸ V tomto směru nalézáme filozofii Berkeleyho.

„Stal jste se Volným Bohem: osvobodil se ode všeho? došel cíle cílů, dobyl Velkého Vítězství? Není už dalších kroků a dopovědění a vítězství po osvobození se ode všeho; nemá smyslu otázka: k čemu jsi Volný? Sebeúčelem jest Volnost, stavem věčné dovršenosti, Souverainitou, Absolutností, věčným triumfem Victoria Aeterna, slovem slov, ideou ideí, ctností ctností, cenou cen. [...] Nutno pochopit, že dosažení Volnosti je stání se Bohem.“⁴⁹

1. 4. 3 Ludibrionismus

Dalším aspektem Klímovy filozofie je jeho ludibrionismus, jež opětovně můžeme nalézt i u Nietzscheho, jen ve zmírněné podobě. „Ludibrionismus: nejhlubší, nejčarovnější, nejplodnější, nejslibnější ze všech myšlenek.“⁵⁰ Jedná se o koncept světa, jako hříčky osobní vůle. Řečeno jinými slovy, svět je pouze hra Klímovy vůle, který si ho přetváří, na co chce. Souhrnem můžeme tedy v Klímovi vidět pouze plagiátora cizích prací, zejména Nietzscheho, přesto jeho individuální a originální spojení převzatých prvků je Klímovým vlastnictvím, ve kterém se odráží významná filozofická

⁴⁸ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1995, s. 264.

⁴⁹ KLÍMA, Ladislav. *Jsem absolutní vůle*. Praha : [s.n.], 1987, s. 1.

⁵⁰ KLÍMA, Ladislav. *Boj o vše*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1995, s. 82.

hodnota. Přesto se Klímova jedinečnost, v podobě absurdna a groteskna, nejlépe prezentuje v próze.⁵¹

1. 4. 4 Všeotroctví

V roce 1926 v Klímově deníku nacházíme další nový termín a tím je „všeotroctví“. Vesmír je pro lidstvo vězením, nikoli jen hmotou, kterou je člověk součástí. Je tedy snadné zaujmout názor, že základem bytí je otroctví. Vyvážnutí z této otročiny se rovná šílenství, snu nebo dokonce smrti. „Základem vesmíru je vůle k otroctví.“⁵²

⁵¹ HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*. 1. Auflage. Praha : Hynek, 1999, s. 77–84.

⁵² CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 159.

2. PROZAICKÁ TVORBA

Klíma pohrdal povoláním spisovatel, chtěl být pouze filozofem. Přesto ho nucené podmínky přinutily některé ze svých prací vydat a tak se dostal do povědomí lidu. Jeho odpor ke spisovatelství je také jedním z důvodů, proč byla většina Klímových děl vydána až po jeho smrti. Tvorbou prózy se Klíma usilovně zabýval v letech 1906 – 1908.

Emanuel Frynta se ve své vzpomínce na Klímu svěřuje Otakaru Březinovi:

„Klíma je duch nesmírně vzácný. Z jeho věty by jiný udělal knihu. Jenom tam, kde on spojí dvě substantiva, štěrbinou mezi nimi máme úžasný výhled. Od něho je důležitá každá řádka, vše by se mělo schovat. Je snad jediný v celé Evropě. Je rozený beletrista. Od něho očekávám, že nám napíše takovou knihu beletristickou, kde bude filozofie spojená s poezií, s hudbou (třeba v notách) i malbou, tedy cosi jedinečného. Jeho fantazie je nesmírná.“⁵³

2. 1 Utrpení knížete Sternenhocha

Z tvorby Ladislava Klímy se nám celistvé zachovaly pouze dvě prózy. Jednou z nich je vrcholné dílo *Slavná Nemesis*, ke kterému se ještě vrátíme a druhou je neméně působivá próza *Utrpení knížete Sternenhocha*. Vznik novely není přesně datován, Klíma práci nechává rozepsanou. Až na sklonku jeho života, tedy v roce 1928 byla přepracována a vydána, stejně jako velká část jeho dalších děl.⁵⁴ Této próze se nevěnovala velká pozornost a popularity dosáhla až později. Výjimečnost jeho básnického a myslitelského zjevu byla

⁵³ VÁPENÍK, Rudolf, BODLÁK, Karel. *Ladislav Klíma : filozof - básník 1878+1928+1948*. 1. vyd. Praha : Jan Pohořelý, 1948, s. 101–102.

⁵⁴ MENCLOVÁ, Věra, et al. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha : Libri, 2000, s. 333.

zpočátku nepochopena, později však byla všeobecně uznávána. Dnes je zajisté pro svoji formu i pro značné filozofické podněty podstatnou částí české literatury.⁵⁵ S jeho obdobou se můžeme již několik let setkávat v pražském divadle Komédie.

2. 1. 1 Formální struktura

Utrpení knížete Sternenhocha bývá často označováno jako groteskní romaneto⁵⁶, pojednávající o zhoubě lidské existence. Hlavní dějovou linií příběhu tvoří fiktivní zápisky o manželství degenerovaného šlechtice a jeho duchovní vykoupení.⁵⁷ Knihu můžeme rozčlenit na tři kapitoly a předmluvu. Ve strohé předmluvě nás autor uvádí do děje a předkládá zápisky jednoho z předních velmožů německé říše, knížete Sternenhocha.⁵⁸ Klíma tedy zastupuje roli Sternenhochova pořadatele odkazu a zpřístupňuje jeho deník. Celá kniha představuje úryvky z nalezených rukopisů. Klíma uvádí, že četné pasáže jsou pozměněny, zejména kvůli Sternenhochově slabé výřečnosti. První kapitola se skládá z vyprávění v ichformě (první osobě), počínaje 19. srpnem 1912, v němž kníže přibližuje počátek svého tragického osudu, jehož příčinou se stala Sternenhochova budoucí manželka Helga neboli Deamona. Druhá kapitola sestává již ze samotného deníku, samozřejmě taktéž psaná v první osobě. Zápisky končí prozřetelně přesně za rok, tedy 19. srpna 1913. Ze všech částí je druhá kapitola nejdelší a nejdetailnější. Třetí kapitolu vypráví Klíma sám ve třetí osobě. Kniha je ve tvaru architektonické triády.⁵⁹

⁵⁵ VŠETIČKA, František: „Groteskní romaneto Ladislava Klímy“. In: Podoby prózy, Olomouc : Votobia, 1997, s. 180.

⁵⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. Lexikon české literatury (K -L). 1. vyd. Praha : Torst, 1993, s. 723.

⁵⁷ MENCLOVÁ, Věra, et al. Slovník českých spisovatelů. 1. vyd. Praha : Libri, 2000, s. 333.

⁵⁸ KLÍMA, Ladislav. Utrpení knížete Sternenhocha : groteskní romaneto. Brno : Res publica, 1990, s. 7.

⁵⁹ VŠETIČKA, František: *Groteskní romaneto Ladislava Klímy*. In: Podoby prózy, Olomouc : Votobia, 1997, s. 180.

2. 1. 2 Děj

Děj se odehrává v Německu na hradě Rattentempl a na Sternenhochově dalším sídle hradě Saustein.

Kníže Sternenhoch se s Helgou poprvé setká na jistém plese. Knížeti bylo 33 let a Helze 17 let. Zpočátku pro něj nebyla přitažlivá:

„Vyčouhlá postava, tenká, že jsi se jí lekl; tvář hanebně bledá, skoro bílá, prahubená; židovský nos, všechny tahy, ač jinak ne nejhorší, tak nějak zvadlé, ospalé, uspávající; vypadala jako mrtvola, mechanismem nějakým pohybovaná, – a stejně jako tvář, byly i její pohyby strašně líné a chcípavé.“⁶⁰

Přesto Helga knížete omámila, nemohl na ni zapomenout a neustále na ni myslel. Když se s ní Sternenhoch střetl podruhé na jiném plese, rozhodl se, že požádá jejího otce o Helžinu ruku.

„Proč jsem to učinil? Nevím; co jediné vím, je to, že z rozumu to nebylo. Nemiloval jsem ji, [...], můj odpor k ní byl desetkrát silnější. A přece mne k ní cosi přitahovalo, cosi temného, prapodivného, ďábelského... Ano, ďábel v tom byl, a nikdo jiný!“⁶¹

Navzdory těmto pochybám, byl Sternenhoch přesvědčen, že musí získat Helgu za manželku. Dalším varovným signálem pro něj měla být i překvapivá reakce Helžina otce, který mu sňatek vymlouval. Vyprávěl Sternenhochovi, že do deseti let byla Helga divoká, ale měl ji rád. Jednou jí však zbil za její nevhodné chování a tím se změnila. Přestala mluvit a chřadla. Ani tato výpověď však knížete neodradila a Helgu si vzal za ženu. Po svatbě Helga

⁶⁰ KLÍMA, Ladislav. *Utrpení knížete Sternenhocha : groteskní romaneto*. Brno : Res publica, 1990, s. 8.

⁶¹ Tamtéž, s. 9.

otěhotněla a začala se měnit. Byla energičtější i panovačtější, bez přestání četla a noci trávila v lesích. Zanedlouho se manželům narodil syn Hellmutek. Sternenhoch v něm spatřoval sám sebe, avšak Helga ho nenáviděla, proto jej zabila.

„Tajemné moci omámily od dětství mou duši, vůli mou spoutaly. Jen tak mohlo se stát, že jsem se spojila s tebou, mně odpornějším než kdokoli jiný. [...] Poskvrnil jsi mne provždy – ne souloží, ale tím, žeš mne donutil nosit devět měsíců v sobě tvůj hnus, že stal se mnou a já jím – zešílela bych!... Musil zhynout!“⁶²

Krátce po usmrcení Hellmutka Helga zabila i svého otce. Následně odcestovala a vrátila se zpět až za dva roky. Sternenhoch neměl o jejích cestách žádné zprávy. Jen se doslechl, že zabila mnoho lidí, zřídila tajný spolek, kde se provozovaly nejrůznější praktiky jako sadismus, flagelantismus, masochismus, lesbismus, fantastické masturbace, sodomie a jiné.⁶³

Přese všechny informace, které o jejím pobytu měl, byl Sternenhoch přesvědčen o její manželské věrnosti. Nálady Helgy se neustále měnily. Chvíli byla veselá a plná života, jindy zase začala blednout a chátrat. Přelom nastal v jejích 23 letech. Stále se smála, zpívala si a začala o sebe dbát. Sternenhoch si myslel, že je to způsobeno láskou k němu, avšak zjistil, že Helga má milence. Sledoval pár na místo jejich setkání, kde se schoval mezi kameny. Byl rozhodnut, že ze svého úkrytu oba milence zastřelí. Nejdříve si ale chtěl jejího milence prohlédnout. Helga se pro něj oblékla velmi slavnostně. V tom jej uviděl:

„Kluk; spíše mladší než ona. Opravdu ošklivý. [...] Dlouhé, hanebně rozčuchané vlasy. Vypadal jako komponista nebo básník nebo podobný

⁶² Tamtéž, s. 18.

⁶³ Tamtéž, s. 19.

ničema; ale spíše jako bandita nebo mezinárodní zloděj. A přesto zároveň jako dítě... Prapodivný, nic normální, hnusný obličej![...] A k tomu byl oděn jako syčák... zhmožděný, zablácený kabát, roztržené nohavice, hnojný límec, kravata posunutá až do zátylku, na botách hlíny, že by tam brambory mohl sázet...“⁶⁴

Přesto jím byla Helga naprosto okouzlená a vrhla se mu kolem krku. Sternenhoch si vyslechl zvláštní rozhovor, kde Helga zřetelně dávala svému milenci najevo svoji podřadnost a nicotnost a vyprávěla mu o svém dosavadním životě, o vraždě jejího syna i otce. Později se spolu domluvili, že 19. srpna spolu odjedou do Kordiller, ale do té doby musí být Helga na svého manžela velice přívětivá a na rozloučenou ho políbit. Od této chvíle si Sternenhoch začíná psát svůj deník a jako první uvádí, že Helga skutečně uprchla. Kníže začíná zapomínat, ale jeho psychický stav se zhoršuje. 27. října má první halucinaci, kde vidí Helgu. Obraz jeho ženy se mu stále vrací, vidá ji na nejrůznějších místech, na náměstí za slunečného poledne i samotnou v lese. Zmítá se ve stavech bláznovství a duševních úzkostí. Chvíli je přesvědčen, že je blázen, následně se ujišťuje, že jsou to jen přeludy, které brzy zmizí.

Postupně se z deníkových zápisků dozvídáme, že kníže Helgu zabil. Když se s Sternenhochem přišla 19. srpna rozloučit, kníže už svoji zlobu neutišil a uhodil ji kladivem. Poté ji svázanou přenesl do hladomorny, kde ji zneuctil. Helga zde za čtrnáct dní umírá.

Knížete neustále pronásleduje její „duch“. Dokonce s ní i mluví. V podobné situaci se nacházel i Helžin otec, kterého postmortálně navštěvovala jeho žena a prohlašuje o ní: „Ta byla také takové vyčouhlé, bílé, němé strašidlo. Celé noci chodila po pokoji sem tam – ťap, ťap, ťap... Ještě dnes, 10 roků po svém zdechnutí, přichází o půlnoci k mé posteli...“⁶⁵ Pod záminkou strachu před svým mrtvým přítelem podstupuje odbornou pomoc.

⁶⁴ Tamtéž, s. 25.

⁶⁵ Tamtéž, s. 11.

Namáčí se do různých lázní, nosí amulety, vykřikuje sprostá slova. Byl zavřený v ústavu pro choromyslné. Vždy má na určité období klid, ale Helga se mu zjevuje zase. Vypráví mu o svém posmrtném utrpení.

„Ocitla jsem se v pekelně osvětlené místnosti. Hrůzné obludy přivázaly mne za vlasy ke stropu a jakýsi nástroj, opatřený asi dvěma sty silných prutů, koldokola mne obklopujících, dal se v úžasně rychlý pohyb. Všechny pruty současně mrskaly celé mé tělo i hlavu; za okamžik byla jsem krvavou kaší.[...] O poschodí výš přivázaly mne obludy za malíček nohou ke stropu, hlavou dolů, a teď počala jedna z nich píchat mne dlouhými jehlicemi vzhůru do nosních dírek, že hroty vrývaly se až do mozku, současně vytrhala mně druhá zvláštním přístrojem najednou všechny zuby, třetí rozpárala břicho...“⁶⁶

Tyto mučící praktiky se opakovaly stále a stále dokola. Je očividné, že Helga je v pekle. Za šest hodin prošla dvěma sty pokoji, kde v každém na ni čekala jiná muka. Za dalších šest hodin dalšími dvěma sty pokoji. Po fyzickém mučení nastalo týrání psychické i metafyzické. Po dvaceti čtyřech hodinách se Helga ocitla na počátku svého mučení a vše započalo opětovně. Zde můžeme nalézt dobu pekla, jak ji popsal Dante Alighieri ve svém uznávaném díle *Božská komedie*, kde je peklo tvořeno devíti soustřednými okruhy, počínaje lehčími hříchy jako smilstvo, lakomost, kacířství až po ty nejtěžší jako je zrada a vražda. Na dně sedí ďábel. Zde je každý člověk dle svého provinění umístěn do patřičného okruží a odpykává si svůj tres. V Klímově pekle je Helga sama, nepočítáme-li mučící „obludy“, ale také je rozděleno na patra, ve kterých se tělesné tresty stupňují, až transformují v muka duševní.

Na jiném setkání Helga Sternenhochovi vypráví o tom, že je stále živá. Provazy si přeřízla pomocí ostrých kamenů a z hladomorny našla tajnou cestu

⁶⁶ Tamtéž, s. 80.

ven. Zosnovala plán, jak knížeti oplatit, co jí udělal. Vydávala se za ducha a strašila Sternenhocha, aby přišel o zdravý rozum.

„Navštívila jsem tě, skutečná, celkem devětkrát. Poprvé na dvorním plese; vystrašivši tě tam, maskovala jsem se za muže a vyšla řadou sálů; ti dva pederasti mne viděli, ale měly důvody mlčet. Podruhé v prosinci v lese. Potřetí v městečku s lékařem. Počtvrté na Štědrý večer. Popáté v parku, v březnu. Pošesté v kočáře. Posedmé na skříni u stropu. Poosmé v altáně. Podeváté – zde!“⁶⁷

Kníže je už v tak zoufalém stavu, že tomu uvěří a jde se přesvědčit do hladomorny, zda tam najde Helžiny ostatky.

Vstoupil do hladomorny, kde uviděl ležet osobu v ženských šatech, na obličejí bílý šátek. Poznal, že je to Helga. Začala ho přesvědčovat o jejich společné budoucnosti, o soužití. Tím, že do hladomorny nebojácně přišel, si vysloužil její respekt. Romaneto končí souloží knížete Sternenhocha s roční mrtvolou Helgy, při níž si tvář poranil o její nosní kost a o dva dny později umírá na otravu krve.

2. 1. 3 Charakteristika postav

Klíma v předmluvě uvádí, že knížete Sternenhocha bylo nutno zintelektualizovat. V úvodu díla o sobě Sternenhoch tvrdí:

„Nepochybuji, že bych dostal i princeznu z královského rodu, spanilou, všemi přednostmi zdobenou; vždyť nehledě k mému rodu a bohatství, mohu o sobě říci, že jsem krasavec, přes některé své vady, např. že měřím

⁶⁷ Tamtéž, s. 132–133.

jen 150 cm a vážím 45 kg, že jsem skoro bezzubý, bezvlasý a bezvousý, trochu těž šilhavý a značně pajdavý; ale i slunce má své skvrny.“⁶⁸

Zpočátku byl kníže klidné a mírné povahy. Měl vlivné společenské i politické postavení, disponoval movitostí. Helgu si vzal za svou choť pouze proto, aby si pozvedl sebevědomí a posílil ego. Helga ho démonickým způsobem přitahovala, ale spíše chtěl být dobrodincem, který spasí její duši a odvede ji od nemilujícího otce. Avšak jeho povaha se s zjištěním, že ho Helga podvádí, začala měnit. Od rozvážného klidu postupoval k žárlivosti, zlobě, zuřivosti, mstě a nakonec k šílenství.

Helga taktéž nebyla žádná krasavice a do deseti let měla divokou až démonickou povahu. Cítila, že ji v tom otec podporuje, a proto si ho vážila. Když ji však zbil kvůli tomu, že běžela po náměstí úplně nahá, Helžin vztah k otci se změnil. Začala ho nenávidět a opovrhovat jím.

„... strašné bylo to, že říče, mluvil ke mně teď náhle stejně blbě jako všichni ostatní mravní lidé, které mně vždy vyličoval jako hmyz, jenž je tady jen k tomu, aby byl rozšlápnut...; to, že můj ideál se jedním rázem změnil v nejprašivějšího plaza.“⁶⁹

Osm let poté žila jakoby v polosnu, první probuzení nastalo, když se poprvé setkala se Sternenhochem a definitivně v době Helžina těhotenství.⁷⁰ Začala být aktivní, panovačná a také pomstychtivá.

Helžin milenec byl dle slov knížete Sternenhocha odpudivý, přesto impozantní. Žádné jeho jméno se neobjevuje, Sternenhoch ho později nazývá Trhanem. Helga ho však pojmenovává svým Jediným, Vznešeným, Svatým.⁷¹ Podněcoval Helgu k egodeismu: „Nechci se stát: jsem! A ne něčím, ale

⁶⁸ Tamtéž, s. 10.

⁶⁹ Tamtéž, s. 30.

⁷⁰ Tamtéž, s. 32.

⁷¹ Tamtéž, s. 25–26.

vším.⁷² Zároveň v Helze rozněcoval Vůli, jíž v romanetu zastupuje. Nabádal jí, aby své pudy krotila a před jejich společným odjezdem se ke knížeti chovala přívětivě, což Helga nejdříve odmítá, ale posléze jeho vůli podlehne.

2. 1. 4 Forma díla

Jak už bylo řečeno, *Utrpení knížete Sternenhocha* je jednou ze dvou knih, které autor dokončil. Novela tedy působí komplexně a uceleně. Jazyk se vyznačuje spoustou nespisovných a vulgárních výrazů, které však dobarvují celý děj a činí jej realističtější. Vzhledem k povahám hlavních postav jsou tyto někdy až brutální vulgarismy vhodné. Pokud je někdo schopný vraždy, dopustily se jí všechny tři hlavní postavy, nebylo by autentické řeč jakkoli přikrášlovat. Další unikátností je deníková forma, která v době napsání novely nebyla u nás příliš běžná. Tato skutečnost nás vtahuje více do děje a příběh samotný opět činí více hodnověrným.

Dalším zajímavým aspektem díla je jeho anticipace, která se vyjevuje hned na několika místech. Když Sternenhoch poprvé tančí na plese s Helgou, vypráví jí nějaký obscénní vtíp, na nějž Helga reaguje hrozivě:

„Zlehka mne odstrčila, povznesla oči. A teď byly jako kočičí – právě tak zelené, právě tak divé, dravé, strašidelné rty, dříve líně na sobě se válející nebo i pootevřené, těsně se semkly, ostrými se staly jako břitva, nos se zúžil, chřípí silně vystouplo a silně se zavlnilo...“⁷³

Kníže v tu chvíli pociťuje strach, jestli tyto okolnosti nejsou znamením jeho děsivé budoucnosti. Stejně tak ho varuje i známý básník, že se bdělost často zaměňuje se spánkem a až se ona probudí, bude to mít na ostatní, ale především na Sternenhocha hrůzný dopad. Kníže uznává, že měl básník

⁷² Tamtéž, s. 35.

⁷³ Tamtéž, s. 9.

pravdu. Jednou z primárních předzvěstí celého romaneta je chvíle, kdy Sternenhoch uvězní Helgu v hladomorně. Deamona mu prorokuje: „Necháte-li mne zde umřít, zahubíte se. Vaše svědomí není dost silné, aby něco takového dovedlo po celý život nést, znám Vás.“⁷⁴ Helžina slova se naplní přesně do roka. Anticipace, kterou si předpovídá kníže sám, je uzření Helžiny utřené hlavy v jídelně. Tato událost se stane přesně v den zimního slunovratu, který Sternenhoch považuje za Nový rok a očekává, že co se v tento den stane, bude ho provázet celý příští rok.⁷⁵

Romaneto *Utrpení knížete Sternenhocha* je z pohledu vyvíjení literatury, především té české, absolutním popřením tématických, pojmových a schématických uzancí. Toto neobvyklé dílo je svojí formou, obsahem a souhrnem událostí velmi nekonvenční. Stavební nástroje užitá v próze jsou především primární a elementární. Klímovy nejde o jazykové jemnosti, ladné formulace či slovní vytříbenost, ale o syrovou přímočarost až brutálnost. Dílo má ohromit, šokovat a překvapit, mimo jiné i svojí ironií, sarkasmem, jízlivostí a směšností.⁷⁶

2. 1. 5 Vina a trest

V díle se také zřetelně objevuje motiv viny a trestu. Sternenhoch jako jediný z trojice hlavních postav tímto trýzněním duše prochází. Poté co Helgu uvrhne do hladomorny, propuknou u knížete výčitky svědomí a pocity hluboké viny. Několik dní po jeho činu se ještě přemlouvá, aby se do hladomorny vrátil a Helgu osvobodil, dokonce již stojí před dveřmi do hladomorny, avšak strach před její zlobou i před tím co na místě uvidí mu v jeho poslední záchraně zabránil. Samotný pocit viny je jeho vlastním trestem, který ho připraví o rozum. Sternenhoch stále doufá, že je Helga naživu a podařilo se jí

⁷⁴ Tamtéž, s. 57.

⁷⁵ VŠETIČKA, František: *Groteskní romaneto Ladislava Klímy*. In: *Podoby prózy*, Olomouc : Votobia, 1997, s. 182–183.

⁷⁶ Tamtéž, s. 187.

z hladomorny jakkoli utéci. Tyto fantazie v knížeti vyvolají mnohočetné halucinace, které ho pomalu přivedou do úplného šílenství. Helga si žádné viny není vědoma, neboť k jejím činům ji poháněla Vůle. Každý svůj hanebný čin si dokázala odůvodnit, například vraždy: „Zabila jsem ten malý hnus v sebeobraně: byl by jinak zabil mne. Zabila jsem otce – musil, blázen, pojit! Byla bych mu dala milost, kdyby byl přede mne předstoupil ne s řemeny, ale se vzpomínkou na zkaženou vojenskou kariéru...“⁷⁷

2. 1. 6 Časové údaje

V romanetu se vyskytuje několik časových dat, jako je půlnoc, právě poledne nebo druhá hodina odpoledne, která je nejvýraznějším a nejvíce opakovaným časovým údajem. V tuto dobu má Helga schůzku se svým milencem, stejně tak ve dvě hodiny odpoledne zahájí Sternenhoch proti Helze svoji odplatu. O čtrnáct dní později se ve dvě hodiny chce jít přesvědčit do hladomorny, zda je Helga ještě naživu. V tento čas také podruhé spatří přelud Helgy. Je to pro Sternenhocha osudová hodina, která se nevymezuje pouze na *Utrpení knížete Sternenhocha*, ale lze ji nalézt i v *Slavné Nemesis*. Zajímavým temporálním údajem je i půlnoc. V tuto hodinu se poprvé zjeví Sternenhochovi mrtvá Helga v podobě halucinace. Nejen že je scéna umocněna dobou půlnoci, mrtvola jeho manželky se objevuje ve třináctém pokoji, což je další výjimečnost, která posiluje intenzitu uměleckého projevu a jeho účinku. Koncept třináctky se dále objevuje i v datu. Třináctého prosince je totiž den, kdy se Sternenhoch jde poprvé přesvědčit do hladomorny, zda je jeho manželka mrtvá či nikoli.⁷⁸

⁷⁷ KLÍMA, Ladislav. *Utrpení knížete Sternenhocha : groteskní romaneto*. Brno : Res publica, 1990, s. 33.

⁷⁸ VŠETIČKA, František: *Groteskní romaneto Ladislava Klímy*. In: *Podoby prózy*, Olomouc : Votobia, 1997, s. 184.

2. 1. 7 Spojitost s přírodou

Ladislav Klíma je spisovatelem romantickým. V novele *Utrpení knížete Sternenhocha* je tato skutečnost zřetelná ve spojení přírody s duševním stavem hrdiny. Ke smrti Helgy dochází taktéž za silné přírodní kulisy. Slunce se stahuje za mraky a začíná hromobití. V případě Sternenhochovi smrti je tomu podobně. Červánky pohltní tmavé mraky, z nebe šlehají blesky.

„Od západu valí se na červánky černé mraky, vykřikl blesk, Hlas nebe zařval. Řvěte nebesa, stejně jako tenkrát, právě rok je to dnes! Hasnu červánky, pod divými mraky, pod divými blesky, v noc se mění jitro... [...] Naposled zařvala nebesa. [...] Právě ve chvíli a na místě, kdy a kde zapadly na východě západní, vyhřmělé mraky, vyšlo slunce“.⁷⁹

Tímto se končí Sternenhochův život.

2. 1. 8 Nomina propria

Originalitou Klímova díla jsou také nomina propria (vlastní jména), která se v novele objevují. Sternenhoch v překladu znamená Stoupající hvězda, což je z hlediska jeho osudu velmi paradoxní. Sternenhochova sídla se nazývají Rattentempl, který můžeme přeložit jako Krysí chrám, a Saustein – Prasečí kámen. Kníže je v péči tří lékařů psychopatologů Trottelhunda (Bláznivý pes), Biersterna (Pivní hvězda) a Habebalda Wechselbalgla, což do češtiny přeložíme jako „Míti brzy podvržené dítě“. Tento propriální paradox Klíma podtrhl i zvukovou shodou mezi křestním jménem a příjmením, jež mají obě stejný počet slabik a rýmují se. Dále je tu v Berlíně žijící čarodějnice Esmeralda Carmen Kuhmist, u které hledá Sternenhoch pomoc se svými

⁷⁹ KLÍMA, Ladislav. *Utrpení knížete Sternenhocha : groteskní romaneto*. Brno : Res publica, 1990, s. 145–154.

halucinacemi, jejíž příjmení znamená Krvavý hnůj. Ta mu prodá jistý ořech, který má mít magické účinky a nazývá jej podex romanus (římská zadnice).

Křestní jména obou hlavních hrdinů – Hellmuth a Helga – vytvářejí aliterační propriální řadu. Mají tímto naznačovat, že si jsou blízcí či nějak propojení, což ve skutečnosti nejsou. Společná je jim pouze situace, do které se dostanou a to peklo, německy die Hölle.⁸⁰

2. 1. 9. Náboženské motivy

V díle se objevují náboženské motivy v podobě prvotního hříchu, potřeby spasení, která vede k odvrácení od všeho světského k duchovnímu, posmrtného života, jak ho líčí Helga, pekla i problematika svátosti manželské, kterou však Helga prvotně porušila cizoložstvím.⁸¹ Potřeba spasení je názorná již v začátku prózy, kde si Sternenhoch vzal Helgu za ženu, aby sám spasil svoji duši tím, že někoho zachrání před špatným životem. Paradoxně to znamená zkázu pro Sternenhocha.

2. 1. 10 Filozofický odkaz

V novele nalezneme patrné stopy Klímovy filozofie, zejména egodeismus a koncept Vůle. V romanetu *Utrpení knížete Sternenhocha* lze nalézt i korespondenci s Klímovou filozofickou prací *Svět jako vědomí a nic*. Pořadatel Sternenhochovy pozůstalosti, který je samozřejmě fiktivní, v předmluvě díla píše: „Svět sám je kotrmelec a paradox a chyba a nesmysl.“⁸² Kníže Sternenhoch se v závěru knihy zabývá stejnou myšlenkou: „Svět jest jen živá mrtvola; i tygr ve svém nádherném skoku – jen galvanisovaným

⁸⁰ VŠETIČKA, František: *Groteskní romaneto Ladislava Klímy*. In: Podoby prózy, Olomouc : Votobia, 1997, s. 185–186.

⁸¹ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 163.

⁸² KLÍMA, Ladislav. *Utrpení knížete Sternenhocha : groteskní romaneto*. Brno : Res publica, 1990, s. 7.

umrlcem!“⁸³ Tyto citáty jsou rozvedením Klímovy filozofické koncepce, jež se objevuje právě v knize *Svět jako vědomí a nic*. Sternenhoch tedy není ani tak úplný blázen, jako spíše idealistický myslitel. Obě teze tedy svým umístěním, na začátku a na konci, ucelují dílo, ale také se shodují s názvem Klímova díla. Počáteční citát odpovídá první části titulu filozofické stati – Svět jako vědomí, konečná citace koresponduje s druhou částí – svět jako nic. Soulad mezi dvěma Klímovými významnými knihami je unikátní.⁸⁴

2. 2 Slavná Nemesis

Další zásadní prózou v díle Ladislava Klímy je *Slavná Nemesis*. Autor ji pravděpodobně začal psát v roce 1921.⁸⁵ Svého vydání se dočkala ale až posmrtně v roce 1932.⁸⁶ Povídka se dělí na šest kapitol. Stejně jako v romanetu *Utrpení knížete Sternenhocha* zde vystupují tři hlavní postavy. Jsou jimi Sider, Orea a Errata. Paralelnost s dílem *Utrpení knížete Sternenhocha* je explicitně vyjevená hned několikrát. První podobnost nalezneme v úvodu knihy, kde je již zpočátku Siderovi prorokována jeho zkáza. „Byl květen a Sider osmadvacetiletý, jemné, tajemné, krásné, mužné tváře, ale pod její silou svíjelo se cosi nalomeného, hluboce neblahého, co vidoucí duši mluvilo o předurčení k strašnému osudu.“⁸⁷ Ve stejné situaci se nachází i kníže Sternenhoch, kterému byl po seznámení s Helgou také předpovídan nešťastný konec.

⁸³ Tamtéž, s. 141.

⁸⁴ VŠETIČKA, František: *Groteskní romaneto Ladislava Klímy*. In: Podoby prózy, Olomouc : Votobia, 1997, s. 187.

⁸⁵ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 158–161.

⁸⁶ MENCLOVÁ, Věra, et al. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha : Libri, 2000, s. 333.

⁸⁷ KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. 4. vyd. Praha : Volvox Globator, 1998, s. 16.

2. 2. 1 Motivy

Jedná se o složitě strukturovaný text, kde se střídá realita se snem, proto je možné si pasáže interpretovat několika způsoby. Děj se odehrává v alpské přírodě a hlavní dějová linie se točí okolo milostného trojúhelníku mezi již zmíněným Siderem, Oreyou a Erratou. Příběh má dva motivy, hlavní a vedlejší. Motivem hlavním se rozumí zjevování dvou krásných žen Orey a Erraty. Vedlejší motiv se zrcadlí v černém domku v městečku, nad nímž se tyčí velká skála. Novelu *Slavná Nemesis* můžeme charakterizovat jako příběh o překonávání překážek na cestě za absolutní láskou.⁸⁸

2. 2. 2 Děj

Celý děj se převážně odehrává v alpském městečku Cortona, nad nímž se tyčí ve výšce 2500 metrů hora Jelení Hlava. Sider náhodně kolem tohoto místa projíždí, je jím však tak okouzlen, že vystoupí z vlaku a do Cortony se vrátí. Strávil zde tři dny, které ho doživotně ovlivnily.

„Byl opojen celým světem, jsoucnost byla mu milenkou, z nitra tryskaly písně, i v noci objímaly jej magické sny. A přece bylo ve všem tom cosi temně a mocně děsivého; v nejhlubší hloubi měl jistotu, že pode vší tou září zeje nejstrašnější propast.“⁸⁹

Termín propast se v Klímově díle i filozofii objevuje velmi často. A to jak doslovně tak i metaforicky. V Cortoně zažil v prvních třech dnech jeho pobytu neobvyklé zjištění: „Vše zevní připadalo mu tak mysticky známým, – ale musil si říct: což není hlubině duše známo vše, vše? Jest něco, co by nebylo jejím majetkem od věčnosti?“⁹⁰ Zde se můžeme domnívat, že Klíma čerpá

⁸⁸ MENCLOVÁ, Věra, et al. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha : Libri, 2000, s. 333.

⁸⁹ KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. 4. vyd. Praha : Volvox Globator, 1998, s. 15.

⁹⁰ Tamtéž, s. 16.

z Platónova odkazu, který udává, že duše je vševědoucí, ale musí se během života rozpomínat na to, co zapomněla.

Sider se do Cortony po roce vrací. Celý život choval Sider v mysli obrázek ženy, která se mu zjevovala ve snech. Značně ho přitahovala, přesto, že ji nikdy skutečně neviděl. Sider se chystal z Cortony definitivně odjet, ale při večerní procházce potkal dvě ženy v červených a modrých šatech, které ho přiměly v Cortoně zůstat. Žena v červených šatech, na kterou pohlédl nejdříve, byla jeho vidině lehce podobná. Avšak při pohledu na dámu v modrých šatech, byl přesvědčen, že je to ona, jeho fantazie. Znovu obě ženy potkal 8. června v zahradní restauraci, ale neodvážil se je oslovit. Poté se je po několik dní snažil znovu nalézt, ale dozvěděl se jen, že dáma v červených šatech je zapsána v místním hotelu pod jménem Errata S. 16. června obdržel telegram, který ho vybízel naléhavě opustit Cortonu, v opačném případě přijde o celý svůj majetek. Znovu byl Sider odhodlaný z Cortony odjet, ale druhý den spatřil obě ženy na Jelení Hlavě. Okamžitě se za nimi rozběhnul, připravený se s nimi setkat. Běžel, jak nerychleji uměl, ale stále viděl jen jejich vzdálené obrysy. Konečně doběhl na vrchol Jelení Hlavy a uviděl ženu v modrém šedesát kroků od něho, jak na něj mává a láká ho k sobě. Došel až na konec stezky, která končila srázem. Musel skočit, ale prohlubeň byla rozlehlá. Obava o jeho vlastní život ho od skoku odradila a Sider se vrátil do restaurační zahrady. Druhý den, když zjistil, že Errata opustila hotel, také odjel z Cortony pryč. Přišel téměř o celý majetek, avšak stále na Ni myslel. Časem však začal zapomínat, až se celá jeho příhoda zdála jen snem.

Ve svých čtyřiceti letech Ji potkal znovu, ale ztratila se mu v davu. Siderův cit k ní opětovně zesílil, současně začal uvažovat, zda to nebyla jen halucinace. Spatřil ji ještě několikrát, ale vždy mu zmizela. Až 22. května, když ji znovu potkal ve městě, se za ní ihned vydal. Uviděl ji, jak hovoří se strážníkem, který Siderovi řekl, že Ona bydlí ve Skalní ulici. Sider začal tuto ulici pečlivě prohledávat, až narazil na poslední domek, stojící na konci ulice.

„Staveníčko přímo se opíralo zadkem svým o vysoké skalisko, rozervané, jako by se byly části jeho dřívě od sebe odtrhaly. Bylo jednopatrové, děsně zpustlé. [...] Bylo úplně podobno, ba totožno s tajemným domkem v Cortoně při ústí rokle pod skalou, visící nad ním jako Damoklův meč; jako by bylo jeho dvojníkem...“⁹¹

Sider vešel dovnitř, kde spatřil Ji v troskách, celou od krve. Náhle se probudil a zjistil, že to byl jen sen. Druhý den se na místo vrátil. Ve stavení se setkal s velmi starou ženou Barborou, která dala Siderovi její podobiznu, na níž byl vzkaz: „Na shledanou v červnu na Jelení Hlavě! Orea.“⁹² Když se Sider konečně dozvěděl její jméno, měl pocit, jako by ho už dlouho znal. Barbora mu také pověděla, že ho Orea miluje, ale neví, jestli mu bude moci odpustit. Oreyna podobizna dala Siderovi novou naději, že je to vše skutečnost.

Sider se vrátil zpět do Cortony. Tam zjistil, že Errata je přes rok v blázinci. Než se Sider stihl s Oreou setkat, byl obviněn z vraždy Barbory, která bydlela v domku pod skalou. Rozhodl se odjet z města a někde se schovat. Ještě před tím navštívil Erratu v blázinci, kde jí přislíbil, že se pro ni vrátí. O tři roky později se vrátil domů, kde ho Errata v hotelovém pokoji navštívila. Vyčítala mu, že ji nechal v blázinci a nepřišel ji zachránit. Dvakrát si vrazila dýku do srdce. Sider její tělo uložil do kufru a pochoval na odlehlém místě.

Sider se vrátil do Cortony, kde se od místního doktora dozvěděl, že byl zproštěn obvinění ze zabití Barbory, kterou zabila vlastní dcera. Sider šel na Jelení Hlavu, kde z dálky uviděl Oreu i Erratu. Vydal se za nimi. V sutinách rozpadlého domu Barbory našel deník s posledním datem 18. června 1820. Několikrát na stránkách rozeznal jméno Orea. Deník byl starý přesně sto let. Pokračoval v cestě, když se mu zjevila Errata, stejně krásná jako před lety. „Jdi nejdražší, jdi ještě výš! a pak dolů! a pak – do Výsostí! Sílu měj! Krátká bude

⁹¹ Tamtéž, s. 43–44.

⁹² Tamtéž, s. 47.

bolest, a radost věčná. Očisti se slavně od zemského bláta! Jen ono to bylo, jež v Tobě zhřešilo; jen ono hřeší.“⁹³

Sider vystupoval dál na vrchol. „A v tom již nastal sopečný výbuch. Strašný Děs: děs před propastí, děs před smrtí, děs před Strašidelností Všeho, děs před Oreou, děs před – *Propastí* vychrlil se z hlubin a zatopil celou duši...“⁹⁴ Spatřil Oreu na druhém konci útesu. Dlouho se nemohl rozhodnout, zda zkusí propast přeskocit či nikoli. Když na dně propasti uviděl nahou Oreu, rozhodl se ke skoku, i když věděl, že zemře.

„Svaly jeho nohou napjaly se ke skoku, – ještě jedno krátké zasvějení se přemožené animality, – ale vedle něho hned bleskurychlé napětí Vůle rozkazující: *„Staň se!“* – Vůle, která toho, kdo je jí schopen, činí schopným každého činu a všeho! A heros vrhl se do propasti.“⁹⁵

Po dopadu se Siderovi na chvíli vrátilo vědomí. V tu chvíli věděl vše. Zamiloval se do osmnáctileté Orey. Ona ho milovala mnohem více. Uprchli spolu od Oreyných rodičů a usadili se v Cortoně, v Barbořině domku. Siderova láska brzy opadla. „Trýznil Oreu stále; zprvu jen ze sadismu lásky, později z nenávisti lásky, pak z čiré ukrutnosti, poté z čiré nenávisti, posléze z ošklivosti a i jen ze zvyku.“⁹⁶ Orea Siderovi nebránila, protože v jeho počínání viděla stále lásku. Sider se zamiloval do její sestry, Erraty. Spolu se domluvili, že Oreu odklidí z cesty. Sider tedy jednu noc, kdy Errata byla z domu pryč, svalil na dům balvan, který nad stavením čněl. Orea byla vážně poraněna, ale nezemřela. Proto ji ještě nezotavenou dovedl na vrchol Jelení Hlavy, kde Oreu přemluvil, aby skočila do propasti. „‘Miluju ji stejně jako s počátku,‘ pocítil v ten okamžik Sider, ‘ba více ještě! *Já* jsem to padl do

⁹³ Tamtéž, s. 110.

⁹⁴ Tamtéž, s. 112.

⁹⁵ Tamtéž, s. 117.

⁹⁶ Tamtéž, s. 120.

propasti, do bezedného utrpení zde a ve věčnosti, já bídák nejbídnější!“⁹⁷
Když Errata viděla, co Sider provedl, srazila ho do propasti také.

„To vše věděl teď, druhý, umírající Sider, jako ví člověk, co dělal včera. Ale začínal vidět daleko více: všechny dřívější životy, své i cizí; a že všechny životy cizí jsou jen a jen životy Jeho, Jeho jediného, Jeho – Všeho;“⁹⁸

2. 2. 3 Podobnost s knížetem Sternenhochem

Sider se celou dobu zmítá mezi snem, realitou a halucinacemi, stejně jako kníže Sternenhoch. Podobně Sider stále doufá, že vše co se děje je skutečnost a pravda. I v tomto příběhu se promítá téma viny a trestu. Sider je otřesen hrůzností svého činu – zabití Orey. Proto musí podstoupit trest v podobě opětovného prožití svého osudu, kde je však Orea již mrtvá a je nucen ji následovat, aby se znovu setkali, spojili se v jedno a vše mohlo znovu započít. Sider je tedy donucen dosáhnout poznání, odhalit absolutní pravdu.

2. 2. 4 Charakteristika postav

Charakteristika postav je ve *Slavné Nemesis* dosti nevýrazná. Je to z toho důvodu, že příběh je vyprávěn v erformě, alespoň se to na první pohled zdá, ale pouze z pohledu Sidera. V jistých pasážích není zřetelné, zda mluví vypravěč či Sider sám. Přesto je veškeré vyprávění podmíněno Siderovu subjektivnímu pohledu. Ostatní postavy jsou viděny pouze očima Sidera, není tedy možné jejich objektivní posouzení ani poznání. Cokoli se v románu děje komentuje Sider nebo vypravěč, který ale nezná všechny okolnosti, minulost ani budoucnost. Jsme tedy odkázáni jen na stanovisko Sidera, kterému podléhá i vypravěč. Ostatní hlavní postavy proto vystupují jen matně, zkresleně. I Sidera je obtížné vystihnout. Přesto, že se často objevují jeho myšlenky či

⁹⁷ Tamtéž, s. 122.

⁹⁸ Tamtéž, s. 123.

plány, je těžké odhadnout jeho charakterové vlastnosti. Z prvního dojmu vystupuje jako chytrý mladý muž, s pevnými morálními zásadami, rozdává peníze chudým a nešťastným a snaží se nalézt lásku. Na konci knihy zjistíme, že jsme byli dezinformováni, jelikož Sider v minulosti dokázal jen ze své marnivosti i vraždit.

2. 2. 5 Propast

V knize je také velmi silně zastoupena myšlenka propasti. V doslovném smyslu se zde nachází skutečná propast v městečku Cortona, která Sidera pudově přitahuje a láká. Mnohokrát do ní nahlíží, je jí paralyzován. Nakonec se propast stane jeho smrtí, stejně jako v propasti našla svůj konec Orea. Je zde však obsažena propast i v přeneseném smyslu. Duchovní, niterná propast, do které se Sider v důsledku svých činů řítí. Když přinutí Orea ke skoku do propasti, při kterém zemře, je již sám uvržen v propast psychickou. Tato mentální propast Sidera přiměje k ukončení svého života skokem do propasti faktické. Skokem do propasti se Sider stává Bohem.

2. 2. 6 Halucinace versus přízraky

Nabízí se nám také otázka, zda do propasti skočil Sider pod vlivem svojí představivosti, tedy halucinace, nebo pod působením ducha. Obě eventuality jsou možné. Stejný problém můžeme vidět i v romanetu *Utrpení knížete Sternenhocha*, kde také nemůžeme s jistotou prohlásit, zda se Sternenhochovi mrtvá Helga zjevovala v podobě halucinace či ducha. V tomto případě se spíše přikláníme pouze k přeludům, kníže si je svého šílenství vědom a celá kniha se nese v tomto smyslu. Nikde však nenajdeme absolutní důkaz o tom, že se tělo mrtvé Helgy Sternenhochovi zjevovalo z následku pomatení. Můžeme se na tuto problematiku dívat i z opačného úhlu, totiž že Helga byla opravdu duch a cíleně svým „strašením“ dohnala knížete k šílenství

a nakonec ke smrti. Identicky je tomu i ve *Slavné Nemesis*. Orey i Erratu můžeme považovat za postmortální postavu stejně jako jen výplod choré mysli Sidera. Závěr knihy naznačuje, že se jedná o posmrtnou postavu či postavy, které se touží mstít za svoje předchozí utrpení, avšak skutečnost, tedy ta románová, může být i opačná. Tedy že Sider trpí duševní poruchou a podléhá halucinacím, patrně z důsledku pocitu viny, které ho symbolicky připraví o život. Alternativa postmortálních bytostí se jeví přístupná i z jiného hlediska. V dramatu *Lidská tragikomedie* se duch objevuje prostřednictvím Odjinuda. V tomto případě se jedná o ducha explicitně, jelikož není vidinou jednoho člověka, ale všech. Nadto zanechá Pulcovi již v posmrtné podobě značný obnos peněz, z kterého Pulec vyžije podstatnou část života.

2. 2. 7 Realita versus sen

Můžeme si povšimnout také rozdílu mezi lehkostí a povzneseností snu a těžkého dopadu reality. Sen zde představuje, jak jsme na začátku zmínili, hlavní motiv příběhu, a to milostný trojúhelník mezi třemi hlavními postavami. Sice vše končí tragicky – smrt Sidera, přesto se jeho opakované hledání a nacházení Orey a Erraty odehrává na hranici snu a reality, Sider si není ničím jistý, snad jen láskou, kterou v něm vzbuzuje Orea. Tvrdost reality znázorňuje malý, černý domek v Cortoně, nad nímž se tyčí skála.⁹⁹

2. 3 Putování slepého hada za pravdou

Prózu *Putování slepého hada za pravdou* sepsal Klíma společně s Franzem Böhlerem za první světové války,¹⁰⁰ člení se na pět kapitol a epilog.

⁹⁹ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 161.

¹⁰⁰ VÁPENÍK, Rudolf, BODLÁK, Karel. *Ladislav Klíma : filozof - básník 1878+1928+1948*. 1. vyd. Praha : Jan Pohořelý, 1948, s. 61.

Původně bylo toto dílo napsáno německy. Datum na prvních listech rukopisu je 22. 1. 1918. Podle doslovu Josefa Zumra ke knize lze usuzovat, že druhou polovinu textu psal Klíma již sám. V díle se vyskytuje expresionistický sarkasmus a také přesvědčení Klímy, že svět je pouhou hrou. Objevují se také protichůdné pojmy, absurdnost lidského žití, která ústí v konstatování, že všichni žijeme v Absurdii (země, kde žije král Všislav). Text můžeme pochopit jako varování, před zkázou lidského rodu, který se honí za nesmyslnými přeludy. Jen pokud s tím skoncuje, může nalézt pravdu.¹⁰¹

2. 3. 1 Děj

Románu líčí příběh krále mravenců Všislava a jeho setkání se slepým hadem. Had králi vypráví o své slepotě, ke které byl odsouzen:

„Vím jenom jedno: žiji pouze proto, abych našel olověný měďák zesnulého Indiána Razapise. Dlouhou dobu jsem ho hledal, až mi pak Merlin pověděl, že se ho zmocním, jenom když budu vlastnit bivaginální sliznici. Dlouho jsem takovou sliznici hledal, velmi dlouho, ale nadarmo, – až mi jedna stará učená krysa vyjevila, že k tomu, abych ho našel, musím poznat modrého psa a uzřít jeho útroby a tajemství.“¹⁰²

Král chce hada využít, aby získal vládu nad světem, proto mu dá najíst a napít a slíbí mu, že když královi pomůže, bude jeho vojsko hledat modrého psa. Prvně chce král odstranit svoji ženu, královnu Kordulu. Královna však zradu prohlédne a nechá krále podepsat abdikaci. Král ovšem Kordule prozradí, že jí hrozí velké neštěstí a musí s ním jít za poustevníkem, který

¹⁰¹ KLÍMA, L., BÖHLER, F. *Putování slepého hada za pravdou*. Přel. Milan Navrátil. 1. vyd. Praha : Volvox Globator, 2002, s. 137–139.

¹⁰² Tamtéž, s. 7–8.

jediný jí dokáže pomoci. Na místě, kam Všislav královnu vede, je ale již připravený slepý had, který má na králův příkaz smést královnu i celé vojsko. To se hadovi přes mnohá úskalí nakonec podaří a král vyhláší vládu despotismu.

Zda had došel svému vykoupení a našel věci potřebné k jeho opětovnému vidění, se již nedozvíme, protože román končí výzvou, aby had vyprávěl svůj životopis.

2. 3. 2 Všislav a Sternenhoch

Král Všislav má podobné rysy chování jako kníže Sternenhoch, který si o sobě také myslí, že je pohledný a vyznačuje se stejnou dávkou egocentričnosti. I král mravenců je se svým zjevem očividně spokojen:

„Jinak je mi 52 let, jsem ještě v plné síle, denně může během noci dvakrát souložit; postavou jsem malý, nepříliš tlustý; tvář mám krásnou, protože jsem král; o jednom obchodníkovi, který se mi nápadně podobá, se všeobecně říká, že má hlavu jako polský bagoun. Nemám skoro žádné čelo, stejně tak nejsou vidět oči, zato dolní část obličeje mám vyvinutou abnormálně; obrovské čelisti a líce mi dodávají vzhled, který vyvolává úctu.“¹⁰³

2. 3. 3 Filozofický odkaz

Román opětovně slouží vyššímu filozofickému cíli, tedy aby unikátnost uměleckého díla byla vždy vyjádřena myšlenkou, látka má být jen prostředkem k přesnějšímu vyjádření.¹⁰⁴

I zde Klíma předkládá svoji filozofii, konkrétně absolutní vůli:

¹⁰³ Tamtéž, s. 32.

¹⁰⁴ VÁPENÍK, Rudolf, BODLÁK, Karel. *Ladislav Klíma : filozof - básník 1878+1928+1948*. 1. vyd. Praha : Jan Pohořelý, 1948, s. 62.

„Mám se vázat mravním učením, jestliže já sám nejsem ničím jiným než absolutní vůlí? Mám být Bůh podřízen mravencům? Ach, vy žalostně komické pokolení! – Uchovejte si absolutní svobodu vůči všemu, dokonce i vůči této zásadě!“¹⁰⁵

Klíma promlouvá i prostřednictvím hada, který je přesvědčen, že kdyby nebyl slepý, stal by se Bohem. Přesto doufá, že se jím stane i v tomto stavu.¹⁰⁶

¹⁰⁵ KLÍMA, L., BÖHLER, F. *Putování slepého hada za pravdou*. Přel. Milan Navrátil. 1. vyd. Praha : Volvox Globator, 2002, s. 42.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 44.

3. DRAMATA

3. 1 Lidská tragikomedie

Román *Lidská tragikomedie* je divadelní hrou, kterou psal Ladislav Klíma od listopadu 1927 do ledna 1928.¹⁰⁷ V díle se setkáváme s příběhem pěti spolužáků, Odjinuda, Jaroslava Pulce, Aloise Kantorky, Vladimíra Shoře a Emila Obnose, ode dne jejich maturitní zkoušky až po stáří. Děj se odehrává prostřednictvím tří aktů, z nichž první dva jsou v krčmě U hliněné podkovy a třetí, poslední akt se odehrává v parku, kde krčma dříve stála. Toto drama mělo premiéru 5. května 1991 v brněnském HaDivadle.

3. 1. 1 Děj

Děj začíná v den jejich společné maturity, jejíž úspěšné absolvování jdou všichni oslavit do zmíněné krčmy U hliněné podkovy. Do podniku přijde nejdříve Pulec, dvacetiletý hubený mladík s moudrými očima, dlouhými, rozčuchanými vlasy a v postarším obleku.¹⁰⁸ Mezitím, co si pulec vypráví s hospodským Hubáciusem, vejde Kantorka. Pulec od Kantorky hned začne vyzvídat, kolik si s sebou přinesl peněz a zda by mu nemohl Pulcovu útratu zaplatit. Kantorka souhlasí, že mu uhradí tři velká a jedno malé pivo, načež si Pulec začne stěžovat, že mu jeho tetička Beránková, jež je jeho pěstounkou, poskytuje velmi málo peněz. V tomto je možné spatřit o osobnost Klímovu, který také nikdy neměl větší finanční zabezpečení. Do dveří hospody vstupuje Obnos, který má jak tělo, tak i obličej zakulacený. Jako další vstupuje Shoř. Posledním maturantem, který dorazil do krčmy je Odjinud. Po jeho příchodu Obnos navrhuje, aby všichni přítomní pronesli třemi slovy svoje nejdůležitější přesvědčení: „...necht' řekne každý z nás, třemi slovy, co považuje za

¹⁰⁷ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 166.

¹⁰⁸ KLÍMA, Ladislav. *Lidská tragikomedie*. 1. vyd. Praha : P.I.A., 1991, s. 7.

nejdůležitější, své krédo, jakési zlaté slovo, jež by ostatním pro pouť životem bylo užitečno.¹⁰⁹ Kantorka hovoří o práci, o tom jak je důležitá a přínosná: „Práce je Bůh a Bůh je práce“.¹¹⁰ Pulec oslavuje alkohol, Obnos radí ničit vše, co stojí v cestě, Shoř považuje v životě za nejkrásnější lásku, tedy sexualitu. Nakonec mluví Odjinud, který obdivuje cíle svých kolegů a přiznává, že snad jediným jeho předsevzetím je nějaký cíl najít.

„...Mé hledání sebe sama přineslo mně přece už jeden důležitý výtěžek, kterého se asi nikdy již, nikdy nespustím a který stavím proti vašim čtyřem ideálům. Zní: odlidštění, deanimalizace, a stání se bohem, dosažení absolutnosti. [...] jest jen jeden Cíl, vpravdě důstojný: stát se nepodmíněným, suverénním – Bohem!“¹¹¹

Všichni čtyři posluchači byly těmito výroky Odjinuda rozhořeni. Konflikt vyústí v hádku a Odjinud se zapřísahá, že navždy odchází a definitivně s ostatními přerušuje kontakt. Přesto chce všem dokázat svoji pravdu, a proto navrhne, aby se všichni opět za třicet let ve stejný den, v tutéž hodinu a na stejném místě sešli. Všichni souhlasí a Odjinud prohlásí: „Přijdu, i budu-li mrtev!“¹¹² Po těchto slovech odchází. Následně přichází ještě teta Beránková, která se Pulcovi svěřuje s uspořeným jměním, které pro něj schraňovala, aby mohl dodělat univerzitu. Pulec se velmi rozzlobí a chce peníze ihned. Obnos tetě nabídne, aby svěřila peníze jeho otci, který bude pravidelně Pulcovi vyplácet pět set zlatých ročně. Pulec se opět na tetu rozhněvá, za což dostane od hospodského Hubáciuse dvě facky.¹¹³ Před skončením této nepovedené oslavy odvedou Obnose lokajové, poté se společnost rozchází.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 20.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 22.

¹¹¹ Tamtéž, s. 26.

¹¹² Tamtéž, s. 29.

¹¹³ Tamtéž, s. 34.

Po třiceti letech se opět setkávají v téže krčmě. Pulec, který kdysi oslavoval alkohol, je na první pohled silný alkoholik. Shoř chtěl milovat všechny ženy, vzal si za manželku Brigitu, zlostnou, příliš spořivou ženu, která Shoře neustále zastrašuje. Obnos se stal známým politikem s velkým majetkem. Nakonec přišel Kantorka. Ten uctíval práci, stal se z něj kantor a redaktor časopisu o Čuchoncích. S manželkou, které je mu neustále nevěrná, ale Kantorka si to nechce připustit, má šestiletou dceru Doubravku, kterou přivedl s sebou. Pulec jako první vypráví svůj příběh. Jeho nešťastný osud byl způsoben neuposlechnutím Obnosova návrhu ohledně uschování a zaopatřování peněz, které pro něj naspořila jeho teta. Během prvního roku všechny peníze propil, druhý rok Pulce ještě živila teta, ale brzy zemřela. Poté propadl alkoholu úplně. Shoř absolvoval dvě státní zkoušky a nyní zastává sociální funkci. Kantorka mluví láskyplně o svojí, ženě, dceři i výzkumné práci o Čuchoncích. Ostatní se mu však posmívají. Obnos se začne chválit, že jediný on dostal svých záměrů:

„Ty, Shoři, chtěl jsi být vládcem života a skončil jsi tím, že jsi de facto největším pantoflovým hrdinou [...]. Ty Kantorko, dospěl jsi od svých světoborných plánů k tomu, že jsi se stal Čuchoncem, že po dvacet let nic jiného neděláš [...]. Já pouze nezapřel jsem svůj ideál.“¹¹⁴

Pulec s Obnosem však nesouhlasí a oponuje mu, že Obnos sám se vzdálil svému předsevzetí více, než kdokoli jiný. Začala bouřka a všichni měli strach. Vzpomněli si na Odjinuda, že ještě nedorazil a na jeho poslední slova. Odjinud se nakonec dostavil, vůbec se nezměnil, nezestárl, proto se všichni začali obávat, zda se jeho poslední slova nenaplnila. Odjinud se také svěruje se svým osudem. Hned po maturitě odjel do horské vesničky, kde zůstal naprosto sám a obstarával si jen ty nejnnutnější věci. Během živoření hledal sám sebe.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 66.

„Posléze jsem sebe našel. Na cestě, kterou jsem vám tehdy označil: Deanimalizace, Absolutizace. Zdařilo se mně stát se nepodmíněnou Božskostí na základech Egosolismu. Ale trvale pouze ve velmi matné formě, ve formě zářivé jen chvilkově, za příznivé pohody. Mým cílem od doby té bylo teď jen: Perpetuování zářícího stavu Božskosti...“¹¹⁵

Náhle se v místnosti rozprostřelo zelené světlo a Kantorka si všimnul, že Odjinud má jen horní polovinu těla. Všichni až na Pulec se dají na útěk. Odjinud je potěšen, že ho Pulec neopustil a nabádá ho, aby se po jeho zmizení Pulec podíval do své náprsní kapsy. Odjinud objasňuje důvod svého příchodu:

„Přišel jsem, protože to byl můj slib. – Bylo to nadarmo. Co jsem vám o vás předpovídal, splnilo se dokonale: stali jste se nejryzejšími šosáky, nejvšednějšími lidskými tovary, vtělenou ordinérností a nízkostí. [...] Schází vám první podmínka polepšení: schopnost užít svou špatnost. Kdo ji nemá, je nejnižší vůbec druh člověka. [...] A zemřete nejhorší smrtí: smrtí proklínající. Budiž vám dán lepší život příští!“¹¹⁶

Po těchto slovech Odjinud zmizí. Všichni se začínají pomalu vracet do hospody. Kantorka je přesvědčen, že to byla pouze masová halucinace, ale Pulec se podívá do své náprsní kapsy a najde tam tři tisíce zlatých. Ostatní se obávají, že se z nalezených peněz do roka upije k smrti. Pulec však namítá, že tento den pije naposledy. Před koncem třetího aktu zatkne Obnose policie.

Za dvacet pět let později se zase všichni sejdou, tentokrát však neplánovaně, v parku, kde dříve stávala krčma U měděné podkovy. Shoře ranila mrtvice, mluví koktavě. Jako první usedá na lavičku, poté se k němu blíží Pulec, chůze pomalejší, avšak navzdory svému věku čilý. Vypráví, že

¹¹⁵ Tamtéž, s. 74.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 81–82.

díky tomu podivnému přízraku Odjinuda se velmi změnil. Přestal nadobro pít, oženil se a zřídil si hokynářství. V doprovodu dcery Doubravky se k nim pomalu přibližuje i Kantorka, který už má očividně problémy s pamětí. Zanedlouho se objevuje i Obnos, který po svém zatčení musel podat demisi. Kantorka jej ve své zmatenosti začne oslovovat Vaše Excellence, což Obnose velice rozhoří a začnou se prát. V tom přijde policie a Obnose, Shoře a Kantorku odvádí pryč. Zůstane pouze Pulec, kterému se opět zjeví „vidina“ Odjinuda. Nabízí Pulcovi láhev alkoholu, který se jí brání. Odjinud začne Pulcovi vysvětlovat rozdělení lidí:

„Takzvané lidstvo sestává se ze dvou druhů bytostí: svítících a nesvítících: těch, kteří jsou světlem, a těch, kteří jsou tmou; stálic a planet. Není tu pouze nepřekonatelný rozdíl, je tu opak; házení obého do jednoho pytle musí být pocíťováno jako cosi ještě idiotštějšího než nuance: hlodavci, například myš, a kalhoty – Ti první jsou Volností – Vznešeností – Božskostí – nehynoucí Září, ti druzí otrockostí – nízkostí-zvířeckostí, slepotou. Na milion druhých připadne jeden první. [...] Jsou dvě kategorie ‚lidí‘, kteří jsou Světlem: doutnající a planoucí: duchové jiskry a duchové plameny. Na sto prvních připadá jeden druhý. Jsou plameny všeho druhu: od maličkových, matných, kalných, špinavožlutých, plazivých, praskavých a třaslavých až k mohutným, oslňujícím, čistým, bílým, kolmo strmícím, nehnutým. Jeden takový připadá na sto méně vyvinutých; na desetinu miliard ‚lidí‘ jeden ‚člověk‘, který je dokonalým plamenem.“¹¹⁷

Odjinud ukáže Pulcovi zrcátko, ve kterém se Pulec vidí zase jako mladý. Nechce dále stárnout, proto prosí Odjinuda, aby ho vzal s sebou.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 123.

Odjinud mu radí, ať opustí život, tím že se upije k smrti. Pulec se brání, když jednou s alkoholem skončil, nechce se k němu vracet. Odjinud odpovídá:

„Vším opovrhovat, všemu se smát, se vším si hrát – toť jediná Výše a jediná k Výši cesta! [...] Chci to, chci vše, protože Chci. – Já všemohoucí, Já jediný. Já Vše a Nic, Jí všech bohů-otroků a Boha-Otroka Rozdrtitel. Já Nadbůh, protože Nadsatyr, Já Vítěz Věčný a Absolutnost Nekonečná spolu v tanci, ve věčném, dravě hravém, dravě smavém, zářícím Tanci!“¹¹⁸

Pulec se rozhodne, že se zabije, v tom Odjinud zmizí s příslibem setkání za dva roky a Pulec se domnívá, že to byl jen sen. Ale je klidný a šťastný, protože může znovu začít pít.

Tímto se končí třetí dějství.

3. 1. 2 Forma díla

Drama *Lidská Tragikomedie* je ve formě triády. Stejně jako u ostatních Klímových děl, je jazyk prostý a úderný. Všechna jména hlavních postav korespondují s jejich životním cílem a osudem. Obnos, jak napovídá jeho jméno, toužil po penězích, získal je, ale praktiky, jimiž si k penězům dopomohl, ho přivedly do neštěstí. Pulec si celý život vedl špatně, až ho osvítil duch Odjinuda, začal ke svému životu přistupovat zodpovědně a nezůstal zakrnělým pulcem. Samo jméno Odjinud vypovídá o jeho podstatě. Jedná se o vyššího člověka, bažícího po vyšší podstatě. Vysmívá se přízemním touhám svých spolužáků a sám se chce stát Bohem. V tomto chtíči Odjinuda přesně spatřujeme Klímovy ideály a základ jeho filozofie. Klíma toužil po deanimalizaci, odlidštění a stání se tou nejvyšší bytostí, tedy bohem, a s tím i dosažení absolutnosti. Přesně tyto potřeby a vášně představuje Odjinud,

¹¹⁸ Tamtéž, s. 131–132.

kterému se je daří plnit. Opovržen svými kolegy a spolužáky uniká ze života smrtí.

3. 2 Dios

Další Klímovo drama o pěti dějstvích nese název *Dios*. Pracovat na něm začal v roce 1927. Páté dějství je nedokončeno, Klíma se k němu již nevrátil.¹¹⁹ Již zpočátku nacházíme podobnost s románem *Utrpení knížete Sternenhocha*, ve kterém hlavní hrdina zabil svoji manželku. I Dios zabije svoji bývalou milenkou Tenebru, protože mu vyhrožuje, že vydá jeho tajné listiny a vždy mu bude dělat samé problémy. Po celý čas při Diovi věrně stojí nová milenka Gyna, jež je ztělesněná ženskost. Ví, že Dios Tenebru zavraždil a velice toho lituje. Zde se příběh Dia a Sternenhocha rozchází. Sternenhoch se ze svého hrůzného činu zblázní, ale Dios zůstává nadále klidný a vyrovnaný, až do seznámení s tajemnou ženou Eufrosinou, která je velice podobná Tenebře. Její jméno se v textu objevuje pouze jednou. Déle je nazývána Diovou chotí, popřípadě příšerou. Dios si ji z úchylné představy mrtvé milenky vezme za ženu, ale vše se opakuje. Tentokrát ji zastřelí Diův dobrý přítel Iron a hned poté sám sebe. Iron Diovi prorokuje již zpočátku strastiplný osud: „Ale jsou v mocných aliancích s říšemi Šílenství, Snů, Nemoci a všech těch nepojmenovatelných, obludných představ, proti nimž je vůle směšně bezmocna.“¹²⁰ Obě mrtvoly jsou pohřbeny. Ještě tu noc ale příšera z hrobu vyleze a vrátí se do zámku. „Hejsa, hopsa, už jsem venku, těš se lotře na milenkou, blíž a blíže skáču čile, připrav lože sněhobílé. Strachu bílý, ještě chvíli poutej mého vraha, než přijde a zulíbá jej milka jeho drahá, hahá, haha, haha, ha.“¹²¹ Dios při pohledu na ni zešílí a začne krákat jako vrána. Gyna se jí postaví, příšera zmizí, ale Gyna umírá. Páté dějství se odehrává ve sklepení,

¹¹⁹ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 65.

¹²⁰ KLÍMA, Ladislav. *Dios*. 1. vyd. Praha : Pražská imaginace, 1991, s. 11.

¹²¹ Tamtéž, s. 58.

kam Dios vhodil tělo Tenebry. V naprostém šílenství si povídá s kostrou Tenebry, kterou opět zničí Gynin duch. Příběh se s osudem Sternenhocha opět sjednocuje. Dios musí překonat svůj strach a jít se přesvědčit o mrtvém těle. Je osvobozen a „přechází dál“.

3. 2. 1 Podobnost s Lidskou tragikomedii

Spojitost dramatu *Dios* nalézáme i v *Lidské tragikomedii*. Konkrétní podobnost se nám jeví v postavách Dios a Iron – Pulec a Odjinud. Iron, stejně jako Odjinud, se pokouší Dia navést na správnou cestu. Zachrání ho však až Gyna svojí lidskostí a láskou.

V postavách Dia a Odjinuda se zrcadlí Klímova autostylizace, které chtěl vždy dosáhnout.¹²²

3. 2. 2 Alternativní konec

Autor ve svém dodatku upozorňuje na druhý možný konec, který by se zrealizoval v divadle. Ponechá Dia šíleného. Vráti se do kobky, kde je mrtvé tělo Tenebry a je doražen smrtí, aby pomsta Tenebry byla dokonalá. Klíma tím chce také naznačit, že lidské síly jsou proti těm nadpozemským, metafyzickým bezmocné.¹²³

¹²² CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 168.

¹²³ KLÍMA, Ladislav. *Dios*. 1. vyd. Praha : Pražská imaginace, 1991, s. 67.

4. SPOJITOST DĚL

V prózách i dramatech Ladislava Klímy nacházíme společné body, jak z filozofického, tak i dějového hlediska, která jednotlivá díla spojují v celistvý komplet. V této kapitole se tedy pokusíme o jejich ucelené zobrazení.

4. 1 Příroda

Ve svém pojednání *Svět jako vědomí a nic* se Klíma také zabývá přírodou, o které tvrdí, že je neodlučitelná od filozofie. Přesně tento koncept se odráží v pozdějších prózách, kde je určitá situace podbarvena přírodními jevy. S tímto jevem se setkáváme v romanetu *Utrpení knížete Sternenhocha*, hře *Dios* i ve *Slavné Nemesis* či v *Putování slepého hada za pravdou*.

4. 2 Posmrtný život

Klíma se také zmiňuje o posmrtném životě. „Je-li co jistého, je tím *trvání ducha* po smrti. Ale přec *nevěří* v ně v hloubi srdce skoro nikdo, a málo těch, kteří věří, že v ně věří, věří v ně vskutku.“¹²⁴ Duchové či přízraky jsou tématem, které Klíma hojně ve svých knihách využívá. V některých případech si sice nejsme jistí, zda se jedná skutečně o postmortální postavu či o halucinaci, například v podobě Helgy, jež se zjevuje Sternenhochovi v romanetu *Utrpení knížete Sternenhocha*, či Orea vystupující ve *Slavné Nemesis*. Ale v dramatu *Lidská tragikomedie* se zřetelně jedná o ducha, Odjinuda, který se vyjevuje ostatním postavám. Stejně je tomu v další divadelní hře *Dios*, kde mrtvá žena opět vstane z hrobu.

Tématem posmrtného života se Klíma obšírněji zabývá v kratší povídce *Jak bude po smrti*. I zde se hlavní hrdina zmitá mezi realitou, snem a

¹²⁴ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*. 3. vyd. Praha : Trigon, 1990, s. 100.

halucinací. Vždy když uslyší větu „Obešel já polí pět“, zachvěje se hrůzou. Zažívá podivné události, objevuje se na neznámých místech, proměňuje se v myš, aby utekl. Najednou je zpět ve své posteli, s pocitem, že to byl jen sen, ale náhle si uvědomuje, že i tento pocit je součástí jeho halucinací. Objeví se u rakve, kde zjišťuje, že tam leží on sám. „‘Jsem umrlec,‘ zařvalo to ve mně nejděsněji... Ale – je to jisto? Není i toto jen – sen?... Není vše sen? Je smrt? Není vše – posmrtností – ?“¹²⁵

4. 3 Propast

Propast se krom rozsáhlých děl objevuje i v menších literárních útvarech. Nalezneme ji i v povídce *Jedné noci snil*: „A hned uchvátilo jej cosi strašlivého, černého a unášelo ho to šílenou rychlostí v neprostorovou propast.“¹²⁶ Závěr povídky je ukončen: „...již zmocnila se celého mého nitra strašná vášeň, nenechá se již přemoci, spojil jsem se sám se svým zhoubcem a nic nemůže již pád můj v nejpříšernější metafysickou propast zastavit.“¹²⁷

Jistou propast můžeme spatřovat i v nedokončeném románu *Edgar a Eura*, kde se dva milenci zřítí do propasti vodopádů.

S propastí se setkáváme také ve *Velkém románu*:

„‘Ty propasti, jež jsem dnes spatřil, – co značí? Budu je vidět už stále?’ ‚Budeš! A tobě je souzena propast, protože po celý život jen na jejích pokraji jsi bloudil a div, – že’s už do nich nepadl! Nezlořeč osudu, že již umíráš, blahořeč mu, že umíráš teprve teď! Byl k tobě laskavý neobyčejně. Jiní lidé chodí nudnými, bezpečnými, zbabělými rovinami. Propast, - toť smysl tvého života..“¹²⁸

125 KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. 4. vyd. Praha : Volvox Globator, 1998, s. 143.

¹²⁶ Tamtéž, s. 209.

¹²⁷ Tamtéž, s. 212.

¹²⁸ KLÍMA, Ladislav . *Sebrané spisy IV : Velký román*. Erika Abrams. Vd. 1. Praha : TORST, 1996, s. 443.

Klíma zmiňuje propast i ve svých denících, které jsou zkompletovány do díla *Boj o vše*:

„Velká ‚tělesná‘ je ‚simum malum‘: je vždy prováz. velkým dušev. utr; ne však naopak. Zvláště u vysoce intell. ducha přitah. tělesná bol. vždy ohromné nepřiměřené ji duš. utr. – filosof, metafys. atd; je-li velká, jaké metaf. černé propasti otvírá!“¹²⁹

Propast je také hlavním námětem románu *Slavná Nemesis*, kde ji spatřujeme jak v podobě metafyzické, tak i reálné. Obdobně je tomu i v *Utrpení knížete Sternenhocha*. Zde se taktéž jedná o skutečnou propast – hladomorna, i psychickou propast – šílenství Sternenhocha.

4. 4 Časové události

Hodina, která se objevuje často jak v romanetu *Utrpení knížete Sternenhocha* tak i v nedokončené práci *Edgar a Eura* je pátá hodina odpoledne. „‘Tohle 5hodinové, letní slunce je nejtajemnější ze všeho‘ – pravila Eura. ‚Teď je obrat dne v noc, počátek umírání dne – teskná, bolestná, velmi těžká chvíle. [...] Teď jest hodina duchů, ne o půlnoci“¹³⁰

4. 5 Halucinace

Halucinace jsou jedním z motivů, které se v Klímově beletrii často objevují. V povídce *Arden*, doženou hlavního hrdinu Ardena k paranoie a smrti. Zjevuje se mu stařec, kterého zabil.

¹²⁹ KLÍMA, Ladislav. *Boj o vše*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1995, s. 19.

¹³⁰ KLÍMA, Ladislav. *Edgar a Eura*. Polička : Argo, 1992, s. 7.

„Pryč odtud,“ hřmělo mu duší – ale tělo bylo chvíli téměř bezvládné...’to strašidlo tam na loži – nemám odvahu podívat se na ně... Pryč... Ale nesmím zde nic zapomenout... Co jsem tu nechal? Proboha, nevím, všechny myšlenky mění se v šílený chaos... Ale on ještě žije – musím jej dorazit – a pak pryč... Ale msta? - - - Ale musím!“¹³¹

Mimo jiné, se halucinace samozřejmě objevují ve všech dílech, která v práci obšírněji rozvádíme, této problematice se však věnuje konkrétně u každého díla zvlášť.

4. 6 Vulgarismy

Ladislav Klíma nebyl přímo zastánce vyjadřování dle etikety. Potřebné momenty vyjadřoval prostřednictvím jadrné mluvy, která mu byla velice blízká. Je to patrné z většiny jeho knih jako *Utrpení knížete Sternenhocha*, *Putování slepého hada za pravdou*, *Lidská tragikomedie* a další. Ve velkém souboru Klímových torz románu s názvem *Sebrané spisy: Velký román*, nalézáme vulgarismy také. „...ač jinak je duševně zcela zdrav, že souverain povýšen je nade vše, tudíž i nad lejno, a že třeba větu tuto vždy názorně ilustrovat tím, – že lehne si – na hromadu výkalů, aby byl nad ní.“¹³² Nebudeme zabíhat do krajností, které jsou hrubšího charakteru, než uvedená ukázka a objevují se na mnoha místech této knihy. Zmíněný citát uvádíme jen pro ilustraci Klímova spisovatelského jazyka.

¹³¹ KLÍMA, L. *Husité a jiné prózy*. 1. vyd. Praha : Pražská imaginace, 1991, s. 18.

¹³² KLÍMA, Ladislav . *Sebrané spisy IV : Velký román*. Erika Abrams. Vd. 1. Praha : TORST, 1996, s. 578.

ZÁVĚR

Záměrem této práce bylo ukázat, že literární tvorba Ladislava Klímy může být považována za esteticky hodnotnou a literárně kvalitní, navzdory nezvyklému a osobitému podání autora.

Již autorovo dětství silně ovlivnilo jeho vývoj a následný způsob života, který vedl, se mu stal osudným. Pod vlivem řady filozofů, převážně však Nietzscheho, se jeho názory zradikalizovaly a dostaly nový rozměr. Nejvíce se vliv tohoto myslitele projevil v Klímově pojetí vůle a následně zkonstruované teorie egodeismu. Svůj život žil podle své filozofie, nebo bychom mohli říci, že jeho filozofie se stala jeho životem.

Seznámili jsme se s některými jeho díly, ve kterých došlo k nejvýraznějšímu spojení s jeho idejemi. V prozaické tvorbě má zvláštní postavení romaneto *Utrpení knížete Sternenhocha* a román *Slavná Nemesis*, jež mají mnoho společných prvků. Kromě toho, patří tyto díla mezi jeho nejnámější. V dramatické tvorbě dominuje *Lidská tragikomedie*. V poslední části jsme zdůraznili společné motivy všech prezentovaných děl.

Filozofie Ladislava Klímy zásadním způsobem vstupuje do jeho beletristické činnosti. Jako by se touto formou textu snažil o zpřístupnění svých myšlenek čtenáři. Skutečnost, že všechna díla mají tento hluboký ideový podtext, nás vede k závěru, že je nemůžeme jednoznačně odsoudit jako špatná, i když bychom nesouhlasili s jeho vyřčenou filozofií. Zdůraznili jsme určité motivy, které jsou pro Klímovo myšlení charakteristické – např. propast, která prostupuje řadu jeho textů, jak na doslovné úrovni, tak na metaforické. Myšlenková náplň podává zajímavé momenty, které nutí čtenáře k zamyšlení nebo rychlému odsouzení, ale nikoho nenechávají chladným, už jen z hlediska jazykového charakteru textu.

Jazykový styl Ladislava Klímy se vyznačuje hovorovou řečí, často hrubou až vulgární. Jeho surovost jen dokresluje sílu, s jakou svoje úvahy prezentuje. I když způsob, jakým se Klíma vyjadřuje, je značně šokující, někdy

až skandálně vybočuje ze zaběhlého jazykového usu, dává jeho prózám a dramátům nevšední charakter, kterým se odlišuje od svých „kolegů“.

V případě, že bychom uplatnili stanovisko eticismu, dílo Ladislava Klímy bychom mohli hodnotit jako neumělecké či neestické, protože líčí kruté chování postav – převážně vraždy. V tomto ohledu tedy náplň jeho textů morálně selhává, tudíž nemůže být krásné.

V této práci jsme se však přiklonili k teorii esteticismu, podle které není krása spojena s morálními hodnotami, tudíž jsme dílo hodnotili na základě filozofické náplně a originálního literárního pojetí. Jak vyplývá uvedených poznatků, Klímovo dílo můžeme považovat za nejen esteticky hodnotné.

Postava Ladislava Klímy jako literáta i filozofa poskytuje široké pole pro další zkoumání. Z literárního hlediska by bylo možné vytvořit detailní typologii mužských i ženských postav, které se figurují v jeho dílech, s aplikací jeho filozofických tezí. Svými beletristickými díly otevírá prostor pro aplikace hermeneutických postupů např. podle Friedricha Schleiermachera či Marina Heideggera, které pomohou k odhalení dalších motivů, které vystávají na povrch až s odstupem času.

RESUMÉ

Bakalářská diplomová práce „Autorská estetika Ladislava Klímy“ si jako cíl určila ukázat, že beletrie Ladislava Klímy může být řazena mezi hodnotná literární a filozofická díla, na základě interpretace vybraných textů a konfrontace s určitými filozofickými myšlenkami.

Úvodní část pojednává o důležitých životních momentech autora a zaměřuje se na konkrétní filozofické myšlenky, které byly pro Klímu inspirativní. Důraz je kladen na filozofii Friedricha Nietzscheho, Arthura Schopenhauera a George Berkeleyho. Dále se práce věnuje vybraným filozofickým motivům: vůle, nadčlověk a propast. V následující části jsou podány vlastní Klímovy pojmy, jako např. egodeismus.

Práce se dále rozděluje na dva tématické okruhy, na prozaickou tvorbu a dramata. Každá část se věnuje vybraným dílům a u každého z nich je uveden obsah (děj), charakteristika postav a jsou zde zdůrazněny hlavní filozofické motivy, které se v těchto textech objevují. V následující části jsou nastíněny spojitosti prezentovaných děl.

Závěr práce shrnuje uvedené poznatky z literární tvorby Ladislava Klímy s jeho filozofickými myšlenkami a dochází ke zjištění, že i přes určitou autorovu hrubost a skandální otevřenost, jeho díla nesou hlubokou myšlenku a poselství.

SUMMARY

Bachelor diploma thesis “Author’s aesthetic of Ladislav Klima” aims to demonstrate that Ladislav Klima’s books may be ranked as the valuable literary and philosophical works on the basis of interpretation of selected texts and confrontation with certain philosophical ideas.

Introductory section discusses the important moments in Klima’s life and focuses on specific philosophical ideas that were inspiring for Klima. Emphasis is placed on the philosophy of Friedrich Nietzsche, Arthur Schopenhauer and George Berkeley. Then the thesis deals with selected philosophical themes: the will, Overman and the depth. The following part deals with Klima’s own terms, such as egodeism.

The thesis is further divided into two topics, the prosaic texts and dramas. Each section deals with selected publications and each is given the content (plot), characters and characteristics and there are highlighted the main philosophical themes that emerge in these texts. The following section outlines the connection of presented works.

The conclusion summarizes the findings from the literature Ladislav Klima with his philosophical ideas and leads to the finding that despite a scandalous author's rudeness and openness, his works bear the deep thoughts and messages.

POUŽITÁ LITERATURA

- FRENZEL, Ivo. *Friedrich Nietzsche*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1995. 198 s. ISBN 80-204-0517-8 .
- HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*. 1. Auflage. Praha : Hynek, 1999. 91 s. Punkt; sv. 5. ISBN 80-86202-30-5.
- CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992. 200 s. ISBN 80-85639-00-9.
- KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics : Volume 1*. New York : Oxford University Press, 1998. 521 s. ISBN 019-51264-59.
- KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics : Volume 3*. New York : Oxford University Press, 1998. 536 s. ISBN 019-51264-75.
- KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics : Volume 4*. New York : Oxford University Press, 1998. 572 s. ISBN 019-51264-83.
- KLÍMA, Ladislav. *Boj o vše*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1995. 215 s. ISBN 80-85885-92-1.
- KLÍMA, Ladislav. *Dios*. 1. vyd. Praha : Pražská imaginace, 1991. 71 s. ISBN 80-7110-018-8.
- KLÍMA, Ladislav. *Edgar a Eura*. Polička : Argo, 1992. 35 s. ISBN 80-901198-1-6.
- KLÍMA, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha : Herrmann a synové, 1993. 101 s.
- KLÍMA, L. *Husité a jiné prózy*. 1. vyd. Praha : Pražská imaginace, 1991. 32 s. ISBN 80-711005-0-1.
- KLÍMA, Ladislav. *Jsem absolutní vůle*. Praha : [s.n.], 1987.
- KLÍMA, Ladislav. *Lidská tragikomedie*. 1. vyd. Praha : P.I.A., 1991. 135 s. ISBN 80-901000-1-5.

- KLÍMA, L., BÖHLER, F. *Putování slepého hada za pravdou*. Přel. Milan Navrátil. 1. vyd. Praha : Volvox Globator, 2002. 144 s. ISBN 80-86205-20-7.
- KLÍMA, Ladislav . *Sebrané spisy IV : Velký román*. Erika Abrams. Vd. 1. Praha : TORST, 1996. 673 s. ISBN 80-85639-72-6.
- KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. 4. vyd. Praha : Volvox Globator, 1998. 300 s. ISBN 80-7207-194-7.
- KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*. 3. vyd. Praha : Trigon, 1990. 192 s. ISBN 80-900077-0-8.
- KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1995. 352 s. ISBN 80-900614-9-4.
- KLÍMA, Ladislav. *Utrpení knížete Sternenhocha : groteskní romaneto*. Brno : Res publica, 1990. 179 s. Host. ISBN 80-86013-56-1.
- KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992. 43 s. ISBN 80-901198-1-6.
- KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti : prózy, listy, eseje, sentence. Výbor z díla*. Josef Zumr. Vyd. 1. Praha : Odeon, 1990. 290 s. ISBN 80-207012-6-5.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury (K -L)*. 1. vyd. Praha: Torst, 1993. 587 s. ISBN 80-200-0345-2.
- KREJČÍ, František. *Ladislav Klíma*. Česká mysl, roč. 24, 1928, s. 281–282.
- MATLOCHOVÁ, Věra, et al. *Filozofický slovník*. vyd. 1. Praha : Svoboda, 1976. 555 s.
- MENCLOVÁ, Věra, et al. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha : Libri, 2000. 743 s. ISBN 80-7277-007-1.
- NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Vydání 1. Praha : Naše vojsko, 1993. 157 s. ISBN 80-206-0270-4.

- NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model : Jak se filosofuje s kladivem*. Alfons Breska. Olomouc : Votobia, 1995. 194 s. Malá dálka; sv. 11. ISBN 80-85885-33-6.
- NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Koubová Věra. Olomouc : Votobia, 1995. 367 s. ISBN 80-85885-79-4.
- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. přepracované vydání. Praha : ZVON, 1991. 512 s. ISBN 80-7113-041-9.
- VÁPENÍK, Rudolf, BODLÁK, Karel. *Ladislav Klíma : filozof - básník 1878+1928+1948*. 1. vyd. Praha : Jan Pohořelý, 1948. 129 s.
- VŠETIČKA, František: Groteskční romaneto Ladislava Klímy. In: *Podoby prózy*, Olomouc : Votobia, 1997, s. 180–191.